

EBEVEYN KAYBI YAŞAMIŞ ÇOCUKLARI DESTEKLEME REHBERİ

ÇOCUK HİZMETLERİ
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Editör: Dr. Musa ŞAHİN

Hazırlayanlar: Mustafa BİLİR
Dr. Fikret YAMAN
Süriye KUTAN

Katkı Verenler: İbrahim Kürşat ERGÜT
Merve DEMİR
Asiye Erdemir TURGUT
Sevil Lale KURT
Fatma Şadan BEYAZYÜREK
Süleyman ÇAVAŞ

Grafik Tasarım: TAVOOS

Baskı: Ayrıntı Basım Yay. ve Mat. Hiz. San. Tic. A.Ş.

Matbaa Sertifika No: 49599

1. Baskı: Kasım 2021

Yazışma Adresi: © 2021 Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

Eskişehir Yolu Söğütözü Mah. 2177 Sok .

No: 10/A Kat: 10-13 Posta Kodu: 06510

Çankaya /ANKARA

Tel: 0 (312) 705 50 00

İnternet: www.aile.gov.tr

Tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek ve ticari
gelir elde etmemek koşuluyla kullanılabilir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	11
GİRİŞ	13

“1. BÖLÜM

1. GENEL BİLGİLER	19
1.1. Çocukluğun Tanımı	19
1.2. Çocuğun Gelişim Süreci	20
1.3. Çocuk Hakları	23
1.4. Ebeveyn Kaybı Yaşamış Çocukların Korunması	24
2. YAS VE KAYIP SÜRECİNDE ÇOCUKLARIN DESTEKLENMESİ	27
2.1. Çocuklarda Gelişim Süreci	28
2.2. Çocuklarda Yas ve Kayıp Süreci	29
2.3. Çocukta Gelişim Özelliklerine Göre Ölüm Algısı ve Yas Tepkileri	32
2.4. Yas Sürecine Yönelik Gelişimsel Tepkiler	33
2.4.1. 2-4 Yaş Aralığındaki Çocuklarda Ölüm Kavramı ve Yas Tepkileri Gelişim Evresi	33
2.4.2. 5-7 Yaş Aralığındaki Çocuklarda Ölüm Kavramı ve Yas Tepkileri Gelişim Evresi	36

2.4.3. 8-12 Yaş Aralığındaki Çocuklarda Ölüm Kavramı ve Yas Tepkileri Gelişim Evresi	38
2.4.4. 13-18 Yaş Aralığındaki Çocuklarda Ölüm Kavramı ve Yas Tepkileri Gelişim Evresi	41
2.5. Çocukların Yas Süreci Hakkında Bilinmesi Gerekenler	43
2.6. Çocuklara Ölümü Açıklamak	46
2.6.1. Çocuklara Ölümü Açıklamanın Zorluğu	47
2.6.2. Çocuk İle Ölüm Hakkında En Uygun Konuşma Vakti Ne Zamandır?	50
2.6.3. Çocuk İle Ölüm Hakkında Konuşmak İçin Uygun Zamanlamanın Belirlenmesi	50
2.6.4. Çocuk ile Ölüm Hakkında Konuşmaya Nasıl Hazırlanmalı?	52
2.6.5. Çocukların Ölüm Hakkında Sahip Oldukları Yaygın Sorular ve Bunların Yönetimi	55
2.7. Çocukluk Döneminde Yas Tutma ve Depresyon	58
2.8. Ebeveyni Vefat Eden Çocukların Cenaze Törenine Katılımı	59
2.9. Yetişkinlerin Yas Sürecinde Kendileri İçin Yapması Gerekenler	60

“ 2. BÖLÜM

1. EBEVEYN KAYBI SONRASI YAPILACAK İŞ VE İŞLEMLER ..	65
1.1. Mirasçılık Belgesi (Veraset İlamı)	65
1.2. Reddi Miras – Mirası Reddetme	66
1.3. Reddi Miras Emekli Maaşı Almaya Engel midir?	67
1.4. Ölüm Olaylarının Nüfus Müdürlüğüne Bildirilmesi	69
1.5. Cenazenin Defni	69
1.6. Yurt Dışındaki Ölümler	69
1.7. Yurt Dışındaki Ölümlere Ait Tutanakların Türkiye’de Tutulması	69
1.8. Vefat Sonrası Yapılması Gereken Hukuksal İşlemler	70

2. EBEVEYN KAYBI YAŞAMIŞ ÇOCUKLARIN DURUMUNA İLİŞKİN HUKUKİ BİLGİLENDİRME 73

2.1. Ebeveynlerin ya da Yasal Temsilcilerin Çocuklara Yönelik Sorumlulukları	73
2.2. Ebeveynlerin ya da Yasal Temsilcilerin Dikkat Etmesi Gereken Hususlar	75
2.2.1. Çocukların Velayeti	75
2.2.2. Vesayet İşlemleri, Vasilik Süreci ve Vasinin Görevleri ..	75
2.2.3. Vasinin Vesayet veya Denetim Makamından İzin İstemek Zorunda Olduğu Durumlar	75
2.3. Çocukların Mal ve Gelirlerinin Korunması	77
2.3.1. Çocukların Mallarının Kullanımı	78
2.3.2. Çocukların Gelirlerinin Kullanımı	78
2.3.3. Velayetin Sona Ermesi Halinde Malların Çocuklara Devredilmesi	79

“ 3. BÖLÜM

1. ÇOCUKLARA VE AİLELERİNE SUNULAN HİZMETLER	83
1.1. Alo 183 Sosyal Destek Hattı	86
1.2. Alo 144 Sosyal Yardım Hattı	87
1.3. Muhtaç Aylığı	87
1.4. Öksüz ve Yetim Yardımı Programı	89
1.6. Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri (SED)	92
1.7. Ücretsiz Kreş ve Gündüz Bakımevi Hizmeti	93
1.8. Şehit Çocuklarının Faydalanabileceği Haklar	93
1.8.1. Ücretsiz Seyahat Hakkı	93
1.8.2. İstihdam Hakkı	94
1.8.3. Eğitim ve Öğretim Yardımı	94
1.8.4. Çocukların Özel Öğretim Kurumlarında Ücretsiz Okutulması	95
1.8.5. Sosyal Tesislerden Yararlanma	95

1.8.6. Müze ve Ören Yerlerinden Ücretsiz Yararlanma	95
1.8.7. Devlet Tiyatrolarından Ücretsiz Yararlanma	95
1.8.8. Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğü Yurt ve Kredi Önceliği	96
1.8.9. Yükseköğrenim Harç ve Ücret Muafiyeti	96
1.8.10. ÖSYM Sınav Ücreti Muafiyeti	96
1.8.11. Yükseköğretim Kurumlarında Özel Öğrenci Statüsünde Eğitim Alma Hakkı	96
1.8.12. Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Resmi Okullarda Yatılılık, Bursluluk, Sosyal Yardımlar ve Okul Pansiyonlarından Yararlanma	97
1.8.13. Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri ile Özel Çocuk Kulüplerinden Yararlanma	97
1.8.14. Askeri Okullara Öncelikle Alınma	98
1.8.15. İkametine Yakın Yerde Askerlik Hizmeti Yapma	98
2. EBEVEYN KAYBI YAŞAMIŞ ÇOCUKLAR İÇİN NELER YAPABİLİRİZ?	99
2.1. Çocuklar için yapabileceklerimiz	99
BİLGİ VE DESTEK KAYNAKLARI	101
FAYDALI LİNKLER	102
KAYNAKÇA	103

ÖNSÖZ

Bizim inancımız, kimsesi olmayanların haklarının gözetilmesini, ihtiyaçlarının giderilmesini ve onlarla iyi ve güzel ilişkiler içinde olunmasını tavsiye eder. Bu kültür “merhamet medeniyeti”nin bir örneğidir. Ecdadımızdan miras aldığımız bu değeri gelecek nesillere aktarmak bizim vazifemizdir.

Tarihimizin her döneminde anne ve babasını kaybeden çocuklara destek verilmiş, onların her türlü ihtiyacının karşılanması devletin en önemli sorumluluklarından biri olmuştur. Bunun yanı sıra, çeşitli vakıfların ve müesseselerin de desteği ile ebeveyn kaybı yaşamış çocukların sosyal ve ekonomik ihtiyaçları karşılanmıştır.

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de ebeveyn kaybı yaşayan çocuklara yönelik devletimiz koruyucu tedbirler almaktadır. Düzenlenen kanunlar ve bugüne uygun şekilde hazırlanan politikalarla çocukların sosyal, psikolojik, ekonomik, kültürel açılardan desteklenmesi sağlanmaktadır. Ülkemizde, Anayasamız başta olmak üzere

ulusal ve uluslararası düzeyde yapılan yasal düzenlemeler doğrultusunda, çocukların korunması, bakımı, eğitimi ve tüm ihtiyaçlarının karşılanması teminat altına alınmıştır. Bunun yanında güçlü aile yapımız ve çocuklara karşı toplumsal duyarlılığımız, onlara sunulan hizmetleri daha etkili kılmaktadır.

Hazırlanan bu rehber, ebeveyn kaybı yaşamış çocukların ailelerinin, onların eğitiminden sorumlu kişilerin ve kuruluşlarda çalışanların sağlıklı ve doğru bir yaklaşıma sahip olmalarını amaçlamaktadır. Çalışmanın içeriğinde ebeveyn kaybı yaşamış çocuklara sunulan hizmetlere, vefat durumunda yapılacak işlemlere ve yas sürecinde çocuklara yaklaşım ilkelerine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Ebeveyn kaybı yaşamış çocuklarımızın aileleri ve bu çocuklarla çalışan personelimiz için bir başvuru kaynağı niteliğinde hazırlanan bu rehberin, çocuklarımızın hayatına olumlu katkılar sağlayacağı inancıyla, emeği geçen arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Derya YANIK

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanı

GİRİŞ

Doğal afet, hastalık, trafik kazaları gibi farklı nedenlerle birçok çocuk anne ve/veya babasını kaybetmekte, bunu sonucunda da psikolojik, sosyal ve ekonomik yönlerden çeşitli zorluklar yaşayabilmektedirler. Kadim medeniyetimiz, tarih boyunca anne ve/veya babasını kaybetmiş çocuklara büyük önem vermiş; gerek toplum, gerek devlet, gerekse vakıflar tarafından bu durumdaki çocukların korunup gözetilmesi, ihtiyaçlarının karşılanması sağlanmıştır.

Yaradılışı gereği bütün çocukların himaye edilmeye, korunmaya, şefkate ve desteğe ihtiyacı vardır, ancak bu ihtiyaç ebeveyn bakımından yoksun kalan çocuklar söz konusu olduğunda farklılık arz etmektedir.

Toplumumuzda, çeşitli nedenlerle ebeveyn bakımından yoksun kalan çocuklar her zaman korunmuş, gözetilmiş ve bu durumdaki çocuklara yine bir aile ortamında koruma ve bakım hizmeti sunulmuştur. Aile ve akrabaların çocukları koruyamadığı durumlarda, bu

sorumluluk devlet tarafından üstlenilmiştir. Devlet kim-sesiz çocukların velisi, koruyucusu olarak görülmüş ve devletin çocuklarla ilgili her türlü tedbiri alması gerektiği benimsenmiştir.

Öte yandan, çocuklukta ebeveyn kaybı, çocukları psikolojik, sosyal, hukuksal ve ekonomik açılardan etkileyebilmektedir. Tek ebeveynli oldukları ilk dönemde, çocuklar vefat eden ebeveyne duyulan özlem sebebiyle üzüntü, mutsuzluk ve yalnızlık gibi duyguları yaşamaktadırlar (Feyzioğlu & Kuşçuoğlu, 2011). Aile büyükleri ve yakınları tarafından çocuğa yeterli sosyal destek sağlanması durumunda, yas süreci uzman desteğine gerek kalmaksızın çocuk tarafından atlatılabilmektedir (Bildik, 2013). Vefat sebebiyle tek ebeveynli olan çocuklardan yas sürecini sağlıklı atlatanların; hayatta olan ebeveyni tarafından bakım ve ihtiyaçları karşılanan, yaşam kalitesinde değişiklik olmayan ve yeterli sosyal destek görenler olduğu görülmektedir (Köseoğlu & Yıldız, 2018).

Eşinin vefat etmesi sebebiyle tek ebeveyn olarak çocuğunun bakımını üstlenen bireyler de farklı zorluklar yaşayabilmektedir. Eşi vefat eden babalar, psikolojik olarak kendilerini iyi hissetmediklerini ve yas sürecinde kendilerinde olmadıklarını ifade etmektedir. Eşi vefat eden anneler ise eşlerini kaybetmekten dolayı derin üzüntü ve acı hissettiklerini, çocuklarının bu durumdan olumsuz etkileneceklerini düşündükleri için endişe yaşadıklarını belirtmektedir (Feyzioğlu & Kuşçuoğlu,

2011). Bu zorlukları aşmak amacıyla bazı ebeveynler psikolojik destek alırken bir kısmının ihtiyaç duyduğu halde maddi imkânsızlıklar sebebiyle psikolojik destek alamadıkları saptanmıştır (Atila Demir & Genç Çelebi, 2017). Sosyal destek bağlamında yakın çevrenin maddi-manevi yardımı ve ailenin yalnız olmadığını hissetmesi, kayıp yaşayan ailenin durumu kabullenme, esneklik ve uyumunu sağlamada kolaylaştırıcı faktörlerdir (Öz-bay & Aydoğan, 2019).

Bu rehber, ebeveyn kaybı yaşamış çocukların bakım ve sorumluluğunu üstlenen kişilere, ölüm ve yas sürecinde yaşanabilecek çeşitli sorunlara yönelik rehberlik etmek ve ülkemizde ebeveyn kaybı olan çocuklara sunulan hizmetler hakkında bilgi vermek amacıyla hazırlanmıştır.

1. BÖLÜM

1. GENEL BİLGİLER

1.1. Çocukluğun Tanımı

İnsanın gelişim süreci içinde en önemli safhasını çocukluk dönemi oluşturmaktadır. Çocukluk kavramı biyolojik özelliklerinin yanı sıra toplumsal ve kültürel kökleri olan bir kavramdır (Dirican, 2018). Çocuk ve çocukluk kavramına farklı toplumlar tarafından dini değerler, kültür, gelenek, bilimsel, sosyal ve hukuksal yaklaşımlar çerçevesinde değişik anlamlar yüklenmiş, çeşitli tanımlamalar yapılmıştır.

Tarihte ve günümüzde çocuk ve çocukluk kavramları; insan yaşamında biyolojik gelişimin ilk evresi, bilgi, kimlik ve kültürün devamı, masumiyetin simgesi olarak tanımlanmaktadır.

Türk Dil Kurumu, çocuk kavramını “*Bebeklik ile erginlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız*” olarak tanımlarken, Birleşmiş Milletler (BM) Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin yanı sıra Türk Medeni Kanunu, Türk Ceza Kanunu, Sosyal Hizmetler Kanunu ve Çocuk

Koruma Kanunu'nda, on sekiz yaşını doldurmamış kişiler çocuk olarak tanımlanmıştır.

1.2. Çocuğun Gelişim Süreci

İnsan yaşamında çocukluk dönemi büyüme, olgunlaşma ve öğrenmenin etkileşimli olarak en hızlı geliştiği dönemdir. Her gelişim döneminin kendine özgü ihtiyaçları, farklılıkları ve özellikleri vardır (Aral & Baran, 1981).

Çocukların gelişim dönemlerinin özellikleri ve çocukların bireysel farklılıkları konusunda bilgi sahibi olunması çocuklara sunulan eğitsel, sosyal, psikolojik hizmetlerde ve çocukla kurulan iletişimde önem arz etmektedir.

Farklı araştırmacılar tarafından çocuğun gelişimini açıklamak amacıyla çeşitli kuramlar geliştirilmiştir. Çocuğun biyolojik evreleri ele alınarak bilimsel açıdan incelenmesi Jean Piaget'nin kuramı ve görüşleri doğrultusunda şekillenmiştir (Erdiller-Yatmaz, Erdemir, & Erbil, 2018).

Piaget'e (1962) göre erken çocukluk dönemine ilişkin zihinsel gelişim kuramında dört dönem bulunmaktadır. Bu dönemler basitten karmaşığa doğru ve yavaş yavaş ilerler. Her dönemin özelliği kendinden sonra da devam eder. Dönemlerdeki geçiş süreci çocuktan çocuğa değişebilir (Akt. Elibol, 2020).

1

1. DUYU-MOTOR DÖNEM (0-2 YAŞ):

- ✚ Bu dönemde bebek dış dünyayı keşfetmeye ve duyu organları aracılığıyla nesneleri tanımaya başlar.
- ✚ Yeni doğan bebekler reflekslerini kullanarak çevresiyle temas eder.
- ✚ Nesnelerin sürekliliği kazanılır; çocuk duyularıyla algılayamadığı nesnelerin var olmaya devam ettiğini anlamaya başlar. Örneğin annesi odadan çıkınca annesinin yok olmadığını bilir.

2

2. İŞLEM ÖNCESİ DÖNEM (2-7 YAŞ):

- ✚ Bu dönemdeki çocuk toplama, çıkarma gibi aritmetik işlemleri yapabilme konusunda yetersizdir.
- ✚ Mantık gelişmeye başlar, ancak yüzeysel düşünme biçimi hâkimdir.
- ✚ Bu dönemdeki çocuklarda egosantrik düşünce vardır; yani herkesin dünyayı kendisi gibi algıladığını düşünür.
- ✚ Cansız nesnelerin duyguları, düşünceleri olduğunu zanneder; hayali arkadaşları ve sembolik oyunları olabilir.
- ✚ Bu dönemde çocukta sistematik düşünme gelişmediği için nesneleri dış görünüşlerine göre değerlendirir. Örneğin; uzun ve kısa iki farklı bardağa aynı miktarda su konulduğunda bu dönmedeki çocuk uzun olan bardakta daha fazla su olduğunu söyler.

3

3. SOMUT İŞLEMLER DÖNEMİ (7-12 YAŞ):

- ✎ Bu dönemde çocuklarda mantıksal düşünce gelişmiştir, somutlaştırılan problemleri çözebilirler.
- ✎ Farklı sınıftaki varlıkları hiyerarşik olarak düzenleme, gruplara ayırma becerisi oluşur.
- ✎ Bu dönemde çocuğun düşünce yapısı toplum merkezci bir yapıya dönüşür; diğer insanların kendisinden farklı düşünebileceğini anlar.
- ✎ Bu dönemdeki çocuk ölüm, eşitlik, adalet, haklar gibi soyut kavramları anlamakta güçlük çeker.

4

4. SOYUT İŞLEMLER DÖNEMİ (12 YAŞ VE SONRASI):

- ✎ Sistematik düşünme yapısı gelişmeye başlamıştır; karar alırken geçmiş düşüncelerden ve farklı yaklaşımlardan yararlanır.
- ✎ Soyut, teori veya gerçek durumlarla çelişen durumlara karşı mantık yürütebilir.
- ✎ Toplumsal olaylarla ilgilenmeye başlar, eşitlik, erdem, ahlak gibi soyut kavramları anlar.

Çocukların gelişim süreçleri değerlendirildiğinde; çocuğa sunulan tüm hizmetlerde, özellikle insan yaşamının en zorlayıcı konularından biri olan ebeveyn kaybı gibi durumlarda çocuğun yaşına, gelişimine, ihtiyaçlarına ve algısına uygun olarak çocuklara yaklaşım biçimleri belirlenmesinin önemi ortaya çıkmaktadır.

1.3. Çocuk Hakları

Çocuk hakları kavramı farklı kültür ve medeniyetlerde kendine yer bulmuştur (Canan, 1980).

1989 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi, günümüzde insan hakları belgeleri arasından en çok kabul gören sözleşme konumundadır. Sözleşme, 54 maddeden oluşmaktadır. Sözleşmede çocuklar ile ilgili yaşama ve gelişme, isim ve vatandaşlık, kimliğin korunması, ifade özgürlüğü, özel yaşamının korunması gibi birçok hakka yer verilmiştir.

Medeniyetimizde çocuğa verilen değer önem taşımakla birlikte, çocuk hakları kavramı özellikle 20. yüzyılda birçok sözleşme, protokol ve strateji belgesi ile görünür kılınmıştır. Uluslararası ve ulusal mevzuat hükümleri uyarınca, çocukların anne ve babaları ile yaşama hakkı, kimliğin korunması hakkı, velayet, ayrımcılığa uğramama hakkı başta olmak üzere birçok hakkı bulunmaktadır.

Ailenin önemi bütün yasal düzenlemelerde teminat

altına alınmış ve aile kurumuna yasal gerekçe olmak-sızın müdahale edilemeyeceği hüküm altına alınmıştır.

1.4. Ebeveyn Kaybı Yaşamış Çocukların Korunması

Yetim kavramı, Arapçadaki yüm kökünden gelmektedir. Arap dilinde **yetim kavramı** genel olarak ebeveynlerini kaybeden çocukların durumunu ifade etmek üzere tercih edilmektedir. İngilizcede yer alan **orphan (ye-tim)** kavramı da anne veya babasını yahut her iki ebeveynini kaybeden çocuklar için kullanılmaktadır.

Ebeveyn kaybı yaşamış çocukların eğitimi, yetiştirilmesi ve topluma yararlı insan olmalarına çalışılması tüm toplumlarda önemsenmekte, dini, ahlaki ve hukuki bir görev olarak kabul edilmektedir.

Yetim kavramı sanılanın aksine damgalayıcı bir özellik taşımamaktadır. Yetim kelimesi hem dini metinlerde hem de hukuki düzenlemelerde yer almaktadır. Kur'an-ı Kerim'de yirmiden fazla yerde yetimlere özel ilgi ve koruma gösterilmesi istenmiş, haklarının korunması için ayrıntılı sayılabilecek hükümler belirlenmiştir (Akyüz, 2010). Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 10. ve 61. maddelerinde yetim kavramına yer verilmiştir. Aynı şekilde, kanunlarda ve yönetmeliklerde yetim kavramı kullanılmaktadır.

Tarihsel süreçte ebeveyn kaybı yaşamış çocuklara genelde aile ortamında hizmet sunulmasını benim-

senmekle birlikte dönemsel ihtiyaçlar doğrultusunda sosyal hizmet kuruluşlarında bakım şeklinde hizmetler sunulmuştur. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde özellikle savaşlar sonucunda yetim sayısının artması ile birlikte yetim çocuklara yönelik kuruluşların açıldığı bilinmektedir (Bay, 2014).

Toplum olarak din, kültür, örf ve adetlerimizden kaynaklı olarak ebeveyn kaybı yaşamış çocuklara her zaman için yardıma ilk koşanlar yine çocukların aileleri ve akrabaları olmaktadır.

Çocukların anne ve/veya babalarını kaybetmiş olmaları, korunma altına alınacakları anlamına gelmemektedir. Çocukların aile, akraba ve yakınları yanında yaşama imkânlarının ortadan kalkması ve korunma ihtiyacı olduklarının tespit edilmesi halinde, çocuklar son çare olarak korunma altına alınmaktadır.

Koruma altına alınan çocuklar öncelikli olarak koruyucu aile ve evlat edindirme gibi aile odaklı hizmetlerden faydalandırılmaktadır. Bu hizmetlerden faydalanamayan çocuklara sosyal hizmet kuruluşlarında bakım hizmeti sunulmaktadır.

2. YAS VE KAYIP SÜRECİNDE ÇOCUKLARIN DESTEKLENMESİ

Anne ve/veya babanın vefatı çocuklar için acı yaşam deneyimlerinden biridir ve ölüm, bazı durumlarda baş edilmesi güç bir sorun haline gelebilmektedir. Yas, ölüm nedeniyle kayıp yaşayan bireylerin kayıp durumuna karşı verilen uyum tepkilerini ifade etmektedir (Bildik, 2013).

Çocukların kayıp ve yas sonrasında baş etme becerileri çocuğun yaşı, ölümle ilgili tepkileri, çocuğun hayatta kalan ebeveyninin olup olmaması, hayatta kalan ebeveyni ile duygusal yakınlığı ve iletişimi, vefat sonrası çocuğun yaşantısında maddi olarak meydana gelen değişimler ve ölümün ne şekilde gerçekleştiği gibi hususlara göre değişiklik gösterebilmektedir.

Çocuğun yakın çevresindeki yetişkinlerin çocuğun yas sürecindeki duygu ve davranışlarına karşı duyarlı olması, çocuğun yas tepkilerini iyi gözlemlemesi ve gerekli durumlarda uzman desteği alınması gerekmektedir. (Attepe, 2010).

2.1. Çocuklarda Gelişim Süreci

Gelişim kavramı *“bir organizmada zaman içinde görülen, organizmanın uyum yeteneğini artıran sistemli, düzenli ve ardışık değişimler bütünü”* olarak tanımlanmaktadır (Özgün, 2020).

Çocuk gelişimi somut ve soyut kavramlar çerçevesinde ele alındığından çocuk gelişiminde birden fazla kuram ileri sürülmüştür. Çocuk gelişiminde yaygın olan kuramlar biyoekolojik, bilişsel, bağlamsal, psikodinamik, davranışsal ve Etolojik modeller başlıkları altında incelenmektedir.

Çocuk kuramlarının büyük çoğunluğu ve modern çocukluk anlayışı çocuk gelişiminde ilerleme, evrensellik ve düzenlilik varsayımlarına dayanmaktadır (Özgün, 2020). Buna göre tüm çocuklar aynı gelişim aşamalarında benzer yaşlarda ilerleme göstermekte, gelişim aşamaları ırk, toplum, kuşak fark etmeden bütün çocuklar

için evrensel olmakta ve gelişim aşamaları düzenli bir şekilde sırası değişmeden gerçekleşmektedir.

2.2. Çocuklarda Yas ve Kayıp Süreci

Her bireyin yaşamında birçok kayıp veya kayıp tehdidi bulunmaktadır. Sevilen bir kişinin ölümü, organ kaybı, işten ayrılmak, göç etmek gibi bireyler için zorlayıcı olabilen yaşam deneyimlerinde yas tutulabilir. Ölüm ise en acı veren kayıp türü olarak kabul edilmektedir.

Yas süreci ile ilgili yapılan çalışmalar, bir kayıp durumunda çocukların yetişkinlerden daha farklı ve daha zorlu bir süreç geçirdiklerini ortaya koymaktadır. Çocuklar ebeveyn kaybı yaşadıklarında vefat eden ebeveynin geri dönemeyecek olmasına ilişkin algılarının yeterince gelişmemiş olması ve ebeveynlerinin birincil güven kaynakları olmasından dolayı yas süreçleri daha zorlayıcı olabilmektedir (Bildik, 2013).

Çocuklarda Yas Evreleri

Çocuklarda yas tutma biçimi çocuğun yaşına, kişilik yapısına, gelişim evresine göre değişiklik gösterebilir. Bunun yanında çocuğun önceki yaşantıları, psikolojik durumu, kaybedilen kişinin çocuğun hayatındaki önemi, kaybın şekli, kaybın öngörülemezliği zamana gerçekleşmesi gibi faktörler yas sürecini etkileyebilmektedir.

1

1. EVRE: ŞOK VE İNKAR

- Çocuklar ölüm karşısında şaşkınlık ve şok tepkileri verebilir.
- Ölen kişinin geri geleceğine dair düşünceler taşır.
- Çocukların ilk tepkileri; ya şiddetli bir ağlama, sanki bir şey olmamış gibi davranma, fazla heyecanlı-hareketli davranışlar ya da sessiz kalıp içe kapanma olabilir.
- Tanımlanan bu davranışlarla çocuk aslında şok sonrası kendisini savunmaktadır.

2

2. EVRE: ARAMA VE ÖFKE DÖNEMİ

- Çocuk, kaybını geri kazanma eğilimindedir.
- “Şok ve inkar” evresinde ölümü gerçeklikle bağdaştırmayan çocuk zamanla kaybının geri gelmeyeceğini, onu bir daha göremeyeceğini anlamaya başlar.
- Bu kavrayışla birlikte kendine, ölen kişiye karşı öfke hissetmeye başlayabilir.
- Bu dönemde okul ortamında uyum sorunları ortaya çıkabilir.

3

3. EVRE: HÜZÜN VE ONARMA ÇABALARI

- Kaybının geri gelmeyeceğini tamamen kavrayan çocuk öfkenin ardından büyük bir hüznün ve çökkünlük hissedebilir.
- Bu evrede kendini daha çok suçlamaktadır. Örneğin kaybettiği ebeveyni ile ilgili yaşantılarını düşünerek “keşke derslerimi daha çok çalışsaydım, onu daha az kızdırsaydım” gibi düşüncelere kapılabilir.
- Çocuklarda depresif belirtiler gözlemlenebilir; bu dönemde duygularını ağlama, konuşma gibi uygun yollarla dışa vuran çocuklar bir sonraki evreye daha sağlıklı geçiş yapabilirler.

4

4. EVRE: UYUM VE İLERİYE YÖNELME

- Bu evre oldukça yavaş gelişebilir.
- Çocuk hüznü hissetmeye devam etse bile duruma uyum sağladıkça rutin aktivitelerine katılım artar.
- Bir yandan yas sürecinin getirdiği duyguları yaşayan çocuk aynı anda kayıp öncesi etkinliklerine devam ettiğinde yeni duruma uyumu daha kolay olabilir.
- Çocuk zamanla yeniden gelecek hakkında düşünmeye başlayabilir.

Kaynak: Dyregrov, 2000.

Bazen sevilen kişinin ölümü ani, beklenmedik bir şekilde, özellikle savaş, şiddet gibi olayların sonucunda gerçekleştiğinde ve/veya kişi bunlara tanık olduğunda yas süreci karmaşık bir hal alabilir, yas belirtileri daha şiddetli olabilir ve daha uzun sürebilir. Bu süreci travmatik yas olarak adlandırabiliriz. Travmatik yas sürecindeki bireylerde sürekli kaybı düşünce, başka şeylere odaklanamama, amaçsız yaşama, kontrolü kaybetme hissi, inkar, umutsuzluk gibi belirtiler görülebilir. Bu tür durumlarda profesyonel destek alınması gerektiği unutulmamalıdır.

2.3. Çocukta Gelişim Özelliklerine Göre Ölüm Algısı ve Yas Tepkileri

Yas sürecinde çocukların yetişkinlerden farklı yas tepkileri göstermesi, ölümü anlama biçimlerinin farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı normal ve karmaşık yas tepkileri iyi anlaşılmalı, çocuğa yaklaşım da buna göre belirlenmelidir.

Ebeveyni vefat eden çocuklarda, yas sürecini sağlıklı yaşayan, hayatta kalan ebeveyni ile veya akrabaları ile yakın ilişkisi olup ihtiyaçları karşılanan, yaşam kalitesinde önemli değişiklik yaşamayan, aile içi ve yakın çevreden sosyal destek görenlerin olumlu yaşam deneyimlerine sahip olduğu ancak bunların gerçekleşmedi-

ği durumlarda ise olumsuz deneyimlerin ortaya çıktığı belirlenmiştir (Köseoğlu & Yıldız, 2018).

2.4. Yas Sürecine Yönelik Gelişimsel Tepkiler

Herkes yas sürecini farklı şekilde deneyimlese de çocukların, gelişim düzeylerine bağlı olarak yaygın şekilde gösterdiği bazı davranış ve duygular bulunmaktadır. Her bir çocuğu yaş aralığına göre ele almak faydalı olacaktır. Çünkü küçük yaştaki bir çocuk ile bir ergenin gelişimsel ihtiyaçları farklıdır.

2.4.1. 2-4 Yaş Aralığındaki Çocuklarda Ölüm Kavramı ve Yas Tepkileri Gelişim Evresi

Bu yaştaki çocuklar ölümün kalıcı ve herkesin başına geleceğini tam olarak anlamazlar. Bu evrede konuşmak yerine çocuklar davranışlar ve oyunlar yoluyla kendilerini daha iyi ifade ederler.

Ölüm Kavramı

Bu yaş grubundaki çocuklar ölümü geri dönülebilir olarak görür ve ölümün herkesin başına gelip gelmediğini merak etmeye başlar. Şu sorularla karşılaşılabilir: “Annem öldü mü? Eve ne zaman dönecek? Sen de mi öleceksin? Bana ne olacak? Bana kim bakacak?”

2-4 YAŞ YAS SÜRECİNDE YAYGIN TEPKİLER

- ✎ Genel olarak kaygı/artan terk edilme kaygısı
- ✎ Ağlama
- ✎ İnkâr etme (Ölen kişinin ölmediğini düşünme, ölüm sebebini inkar etme, vb.)
- ✎ İçre kapanma (Kimseyle konuşmama, oyun oynamama, vb.)
- ✎ Düzensiz uyku/uyku korkusu (Uykuya dalamama, gece bağırarak uyanma, korkma, vb.)
- ✎ Sımsıkı yapışma/sarılma ihtiyacı (Sürekli bakım veren kişinin kucağında olma isteği, vb.)
- ✎ Asabiyet (Her şeye sinirli bir şekilde tepki ver hali; “Yemek istemiyorum.”, “Elimi yıkamayacağım.”, vb.)
- ✎ Öfke krizleri (Oyuncakları fırlatma, duvarlara vurma, vb.)
- ✎ Yabancılar da dâhil herhangi birine hikâye anlatma
- ✎ Tekrarlayan sorular
- ✎ Davranış gerilemesi-daha önce öğrendikleri işlerde yardım ihtiyacı olabilir

2-4 YAŞ ARALIĞINDAKİ ÇOCUKLARA NASIL DESTEK OLUNUR?

- ✎ Yanlarında olunduğunu, onları koruyup kollayacaklarını temin etmek.
- ✎ Fiziksel rahatlık sağlamak: dinlenme, rutini sürdürmek.
- ✎ Güveni sağlamak için günlük işlere devam etmek.
- ✎ Ölümün kısa ve doğru bir açıklamasını yapmak. Öldü, vefat etti kelimelerini kullanmak. Gitti, uzaklaştı, kayboldu gibi adlandırmalardan kaçınmak.
- ✎ Ölen kişiye sevgimizin devam edeceğini anlatmak: “Annen/baban artık yanımızda olmayacak, ona sarılamayacağız, dokunamayacağız ama onu sevmeye devam edeceğiz.” gibi ifadeler kullanmak.
- ✎ Soruları dürüstçe cevaplamak.
- ✎ Oyun oynamak için imkânlar oluşturmak.
- ✎ Mümkün olduğunca seçenek sunmak. “Sütünü sıcak mı soğuk mu istiyorsun?” gibi.
- ✎ Bol bol fiziksel aktivite ve manevi destek ortamı oluşturmak.
- ✎ Tekrar eden somut açıklamalar yapmak.
- ✎ Öğretmen/ebeveyn iletişimini desteklemek.

2.4.2. 5-7 Yaş Aralığındaki Çocuklarda Ölüm Kavramı ve Yas Tepkileri Gelişim Evresi

Bu yaştaki çocuklar bağımsızlıklarını keşfetme döneminde ve işlerini kendi başlarına yapmaya çalışırlar. Bu dönemde çocuklarda egosantrik düşünce hakimdir; kendisini başkasının yerine koyamadığı için herkesin dünyayı kendisi gibi gördüğünü düşünür, insanların kendisinden farklı düşünebileceğini algılayamaz. Doğaüstü/hayali düşüncelere eğilimli olmakla birlikte daha çok somut düşünürler.

Ölüm Kavramı

Bu yaş aralığında çocuklar, hâlâ ölümü geri dönebilir olarak görürler. Ayrıca, dilek veya düşüncelerinin kişinin ölümüne sebep olduğu konusunda kendilerini sorumlu hissederek ve endişe duyarlar. “Benim hatam, aptalca davrandım, onu üzdüğüm için böyle oldu.” gibi cümleler kurabilirler.

5-7 YAŞ YAS SÜRECİNDE YAYGIN TEPKİLER

- ↪ Düzensiz uyku, yeme alışkanlıklarında değişiklikler
- ↪ Tekrarlayan sorular: Nasıl? Niçin? Başka kim?
- ↪ Güven ve terk edilme konusunda endişeler
- ↪ Kısa süreli şiddetli tepki, hiçbir şey olmamasına rağmen karmaşık davranma

- ↪ Kâbuslar
- ↪ Davranış gerilemesi (daha önce öğrendikleri işlerde yardım ihtiyacı olabilir; ayakkabıları bağlayamama, yatağını ıslatma, vb.)
- ↪ Davranış değişiklikleri: yüksek/düşük enerji, tekmeleme/vurma
- ↪ Fiziksel şikâyetler: karın ağrıları, baş ağrıları, vücut ağrısı
- ↪ Okul başarısının düşmesi
- ↪ Akran sorunları

5-7 YAŞ ARALIĞINDAKİ ÇOCUKLARA NASIL DESTEK OLUNUR?

- ↪ Yanlarında bulunduğunu, korunup kollanacaklarını bildirmek
- ↪ Gerçekçi bilgiler vermek.
- ↪ Dilek ve düşüncelerinin kişinin ölümüne sebep olduğu konusunda endişe duyuyorsa bu konuda onu rahatlatmak ifadeleri kullanmak. Herkesin dünyada ömrünün belli olduğunu, bunun dilek veya düşüncelerle değişmeyeceğini belirtmek.
- ↪ Yaşına uygun görevler vermek.
- ↪ Fiziksel aktivite imkânları sağlamak.

- ✎ Somut bir dil kullanarak ölümü net bir şekilde açıklamak. Öldü, vefat etti kelimelerini kullanmak. Gitti, uzaklaştı, kayboldu gibi adlandırmalardan kaçınmak.
- ✎ Tekrarlayan sorulara hazırlıklı olmak.
- ✎ Yüksek enerjili ve yaratıcı oyun imkânları sunmak.
- ✎ Çocukların duyguları ve düşünceleri hakkında konuşmasına ve sorular sormasına izin vermek.
- ✎ Bolca fiziksel aktivite ve manevi destek sağlamak.
- ✎ Mümkün olduğunca seçenek sunmak: “Odanın temizlenmesi gerekiyor. Bu gece mi yoksa yarın sabah mı yapmak istersin?” gibi.
- ✎ Duyguları normalleştirmek.
- ✎ Eğitim, ödev ve akademik zorlamalardan kaçınmak.

2.4.3. 8-12 Yaş Aralığındaki Çocuklarda Ölüm Kavramı ve Yas Tepkileri Gelişim Evresi

İlkokul çağındaki çocuklar hâlâ somut düşünüyor olabilir, ancak ölüm ve keder gibi soyut fikirleri anlamaya başlarlar. Sık sık arkadaşları ile ev ve aileleri dışındaki aktiviteler arasında yakın bağlantı kurmaya başlarlar.

Ölüm Kavramı

Bu yaştaki çocuklar, ölümün kalıcı olduğunu anlamaya ve kaybın uzun vadede onları nasıl etkileyeceğini düşünmeye başlarlar. Bazıları, ölen kişinin vücuduna ne

olduğuna dair ayrıntılara odaklanacaktır. Suçluluk ve pişmanlık duyguları, düşüncelerinin ve eylemlerinin ölümüne neden olduğu endişesine yol açabilir. “Eğer annemi dinleseydim ölmezdi” veya “Sanırım benim hatamdı çünkü kardeşime karşı kaba davrandım.” gibi şeyler düşünüp söyleyebilirler.

8-12 YAŞ YAS SÜRECİNDE YAYGIN TEPKİLER

- ✎ Kendinin ve başkalarının güvenliği için kaygı ve endişe: “Dünya artık güvenli değil.”
- ✎ Tekrar kötü bir şey olacağına dair kaygılar
- ✎ Dikkat ve odaklanma zorluğu
- ✎ Kâbuslar ve rahatsız edici düşünceler
- ✎ Fiziksel şikâyetler: karın ağrıları, baş ağrıları, vücut ağrısı
- ✎ Olayı tekrar canlandırmaya yönelik oyun ve konuşmalar
- ✎ Ölüm ve ölmeye ilişkin ayrıntılı sorular
- ✎ Çok çeşitli duygular: öfke, intikam, suçluluk, üzüntü, rahatlama ve endişe
- ✎ Gürültüye, ışığa, harekete ve değişime karşı artan hassasiyet
- ✎ Sosyal ortamlardan kendini çekme
- ✎ Olayın tekrar meydana gelmesinden korkma

8-12 YAŞ ARALIĞINDAKİ ÇOCUKLARA NASIL DESTEK OLUNUR?

- ✦ Yanlarında bulunduğunu, korunup kollanacaklarını bildirmek.
- ✦ Soruları açık ve doğru şekilde cevaplamak. Bu yaş grubundaki çocuklar soyut düşünceleri algılamaya başlasa da öldü, vefat etti tabirlerini kullanmak; gitti, uzaklaştı, kayboldu gibi adlandırmalardan kaçınmak.
- ✦ İfade etmeye yönelik çeşitli aktiviteler düzenlemek: konuşma, sanat, fiziksel aktivite, oyun, yazma.
- ✦ Çocukların kendilerine destek bulunduğunu hissettirecek insanlarla bir araya getirmek.
- ✦ Rutinleri ve sınırları koruyarak gerektiğinde esnek olmak.
- ✦ Çocuklara mümkün olduğunca seçenekler sunmak: "Masayı hazırlamayı mı yoksa yemekten sonra masayı toplamayı mı tercih edersin?" gibi.
- ✦ Günlük yaşamda güvenliği ve öngörülebilirliği yeniden tesis etmeye çalışmak.
- ✦ İyi bir dinleyici olmak.
- ✦ Kendine zarar verme veya intihar düşüncesine ilişkin endişelerin olması halinde profesyonel yardım almak.
- ✦ Duyguları ve korkuları, bizde de olduğunu söyleyerek normalleştirmek.
- ✦ Eğitim, ödev ve akademik zorlamalardan kaçınmak.

2.4.4. 13-18 Yaş Aralığındaki Çocuklarda Ölüm Kavramı ve Yas Tepkileri Gelişim Evresi

Gençler bilişsel olarak yaşam ve ölüme ilişkin soyut kavramları anlayabilir ve işleyebilirler. Kendilerini, ailedeki rollerinden ayrı eşsiz bireyler olarak görmeye başlarlar ve kimlikleri ile olmak istedikleri kişi arasında mücadele edebilirler. Öncelikleri, maneviyat/inanç ve fiziksel görünümünde önemli değişiklikler olabilir. Destek almak için sık sık akranlarına ve aile dışındaki diğer önemli kişilere güvenirlir.

Ölüm Kavramı

Gençler ölümün kalıcı olduğunu anlasalar da yaşamın, ölümün ve diğer travmatik olayların anlamına yönelik soruları da araştırabilirler.

13-18 YAŞ

YAS SÜRECİNDE YAYGIN TEPKİLER

- ✦ Konsantre olamama (okul zorlukları)/başarılı ve mükemmel olmak için kendilerini zorlama
- ✦ Uyuma güçlüğü, bitkinlik
- ✦ İştah kaybı/aşırı yeme
- ✦ Öngörülemez ve zaman zaman güçlü duygusal tepkiler: öfke, üzüntü, suçluluk, rahatlama, endişe
- ✦ Ebeveynler ve bakım veren kişilerle ölümü veya deneyimlerini tartışmaktan rahatsızlık duymak

- ✎ Kendi ve başkalarının güvenliğine yönelik kaygı
- ✎ Ölüm veya şiddetin tekrarlanmasından korkma
- ✎ Ailedeki rol kimliği konusunda kafa karışıklığı
- ✎ Küçük kardeşler ve diğer yetişkinlerle bakıcılık/ ebeveyn rolü üstlenme girişimleri
- ✎ Muhtemel intihar ve kendine zarar verme düşünceleri
- ✎ Gürültüye, harekete, ışığa karşı artan hassasiyet

13-18 YAŞ ARALIĞINDAKİ ÇOCUKLARA NASIL DESTEK OLUNUR?

- ✎ Endişelerini ifade edemeseler de güven duygusunu geliştirmek.
- ✎ Rutini sürdürmek ve net beklentiler belirlemek, yine de gerektiğinde esnek olmak.
- ✎ Değiştirmeden, düzeltmeden veya yok saymadan, duyguların ifade edilmesine izin vermek.
- ✎ Soruları dürüstçe yanıtlamak.
- ✎ Yapılacak işlerde mümkün olduğunca seçenekler sunmak, gençlerin fikirlerini alarak onları aktivitelere dâhil etmek.
- ✎ Diğer yetişkinleri de kapsayan destek unsurlarıyla bağlantı kurmalarında gençlere yardımcı olmak.

- ✎ Sen bu konuda ne düşünüyorsun?" gibi açık uçlu sorular sormak ve yargılamadan veya susturmadan dinlemek.
- ✎ Gençlerin geniş çaplı tepki ve sorularına sabırla cevap vermek.
- ✎ Kendine zarar verme veya intihar düşüncesine ilişkin endişeler için profesyonel yardım almak.
- ✎ Fiziksel aktivitelere teşvik etmek.
- ✎ Duyguları ve korkuları normalleştirmek.
- ✎ Eğitim, ödev ve akademik zorlamalardan kaçınmak.
- ✎ Mümkün mertebe rutin faaliyetlere devam etmek.
- ✎ Baban öldü, artık evin sorumluluğu sana ait" gibi kaldıramayacakları ağır roller yüklememek.

2.5. Çocukların Yas Süreci Hakkında Bilinmesi Gerekenler

Çocukların ölüm korkusu, yetişkinlerdeki ölüm sonrası yaşamın varoluşsal sonuçları üzerine değil, ebeveynlerinden ve diğer sevdiklerinden ayrılma fikrine odaklanmaktadır (Kıvılcım & Doğan, 2014). Bu süreçte çocuğun yakın çevresinde bulunan yetişkinler ile çocuğun bakımı, eğitimi gibi konularda çocukla iletişim halinde olan profesyonellerin ve ailelerin bilmesi gereken bazı hususlar aşağıda yer almaktadır.

YAS SÜRECİNDE ÇOCUKLARA VERİLEBİLECEK DOĞRU MESAJLAR

- ✎ Yalnız değilsin.
- ✎ Yardım istemekte sorun yoktur.
- ✎ Dünyan tamamen değişebilir ve eskisi gibi asla olmayabilir; ancak yeni hayatlar güzel ve farklı yaşantıları beraberinde getirecektir.
- ✎ Korkmak, ağlamak, yalnız hissetmek ve sinirlenmek normaldir.
- ✎ Ölümün hayatın bir parçası olduğunu hissetmek normaldir.
- ✎ Ölümünden sonra zamanla yaşam rutinine dönmek kötü değildir.
- ✎ Etrafındaki yetişkinlere güvenebilirsiniz.
- ✎ Sevdiği birinin ölümüne üzülmek, ağlamak doğal ve olması gereken bir davranıştır.

YAS SÜRECİNDE ÇOCUKLARLA İLGİLİ YETİŞKİNLERİN BİLMESİ GEREKENLER

- ✎ Bütün cevaplara sahip olmak zorunda değilsiniz.
- ✎ Ölüm olayını “düzeltemezsiniz” veya daha iyi hale getiremezsiniz.
- ✎ Yetişkinler ve çocuklardan yardım isteyebilirsiniz.

- ✎ Çocuklar kısa aralıklarla; hüznolenebilir, oyun oynayabilir, soru sorabilir ve tekrar hüznolenebilir. Paylaşmaya hazır olduklarında siz de karşılık vermeye hazır olun!
- ✎ Çocuklara ebeveyn kaybından sonra “Sen artık bu evin annesisin.” ya da “Sen artık bu evin reisi, babası sayılırsın.” gibi ifadeler kullanmaktan kaçının. Çocuklar sadece çocuktur, onlar küçük yetişkinler değildir. Çocuklara, çocukluk çağında yetişkin rolü yüklemek çocukların çocukluklarını yaşaması ve sağlıklı gelişimleri için engel oluşturur.
- ✎ Ağlamak ve soru sormak tüm yaş grupları için sağlıklıdır.
- ✎ Çocuklar/gençler arkadaş olmaya, okula gitmeye ve aktif kalmaya ihtiyaç duyarlar.
- ✎ Çocuklar, ölüme sebebiyet vermedikleri konusunda ikna edilmeye ihtiyaç duyarlar.
- ✎ Çocuklar, gençler ve genç yetişkinler; yetişkinlerden onay ve destek almaya ihtiyaç duyarlar.
- ✎ Ebeveyn kaybından sonra çocukların yas sürecini daha rahat atlatalmaları adına normalin dışına gereğinden fazla çıkararak çocukları şımartmak, daha önceden var olan sınırları kaldırmak, anormal derecede ilgi gösterilmek gibi durumlar da çocuğun sağlıklı gelişimine engel olabilir.
- ✎ Dolayısıyla, günlük rutin hayatın dışına ihtiyaç haricinde çıkılmamalıdır.

YAS SÜRECİNDEKİ ÇOCUKLARLA İLGİLİ OKUL ORTAMINDA BİLİNMESİ GEREKENLER

- ✚ Okula gitmek istemeyebilirler, sık sık devamsızlık yapabilir, ödevlerini aksatabilirler.
- ✚ Sandalyelerine oturmak istemeyebilirler, aşırı içine kapanık ya da aşırı konuşkan olabilirler.
- ✚ Dinleme ve göreve odaklanma konusunda sorunlar yaşayabilirler, düzenli olamayabilirler, dikkatsiz fiziksel eylemler sergileyebilirler.
- ✚ Dış uyarıcılara karşı odaklanmaları düşebilir, talimatları takip etmede zorlanabilirler.
- ✚ “Bir kayıpla ilgili sorunları olan” öğrencinin konuşma, ağlama vb. yas ifadelerini yanlış anlayabilir; tüm bu davranışlar kayıptan iki yıl sonrasına kadar normaldir. Yas süreci, birkaç hafta veya ayda sona erecek bir şey değildir.
- ✚ Bir öğrencinin yas sürecine ilişkin ifade etme eksikliği “kayıpla ilgili gerçekten sorunları olmaması” gibi yanlış şekilde anlaşılabilir. Çocuklar yas sürecini saklamayı öğrenirler, bu yüzden okulda garip ya da farklı hareket etmezler. Ayrıca, yetişkinleri üzmemek için etrafta kendilerini çok göstermezler.

2.6. Çocuklara Ölümü Açıklamak

Sevilen birinin ölümü hayatı değiştiren bir deneyimdir. Yetişkinler, hayal kırıklığı ve hayatın tüm dönüm noktalarına karşı ömür boyu sürecek bir deneyime sahiptir.

Bununla birlikte çocuklar, zor durumlarla ve duygularla başa çıkma konusunda çoğunlukla deneyimsizdir ve özellikle de sevilen birinin ölümünün gerçekliği ve bir bütün olarak ölüm kavramı konusunda yetişkin desteğine ihtiyaç duyarlar.

Anlayışlı bir yetişkinin rehberliği olmadan, ölüm bir çocuk için kafa karıştırıcı, bunaltıcı ve hatta ürkütücü bir süreç olabilir. Çocuklara ölüm ve ölüm sürecini sağlıklı ve en iyi şekilde açıklamak geride kalan aile, akraba, yakınlar ve çocuğun bakımından sorumlu olan kişiler için yararlı olacaktır.

Ebeveynler, çocuklarını üzüntüden, acılardan korumak isterler. Bu doğal ebeveyn güdüsünü, ölüm ve ölmek hakkında konuşmak gibi ağır gerçekler hakkında dürüst ve açık olma arzusuyla dengelemek zor olabilir.

2.6.1. Çocuklara Ölümü Açıklamanın Zorluğu

Çoğu yetişkin, bir gün çocuğuna ölüm kavramını açıklamak zorunda olduğunu düşündüğünde büyük bir endişe duyar. Çocuklarımızla ölüm hakkında konuşmakta çeşitli zorluklar yaşayabiliriz.

a) Tüm yanıtlara sahip olamayacağımızdan korkarız.

Ebeveynler olarak, çocuklarımızın güvenliğini sağlamayı ve her zaman onların yanında olmayı amaçlarız. Bununla birlikte, ölüm konusuyla yüzleştığımızde, genellikle çocuklarımıza huzur ve güvence sunan bir cevap verip veremeyeceğimiz konusunda endişeleniriz.

Çocuğunuzun tüm sorularına yanıtınız olmayabilir, bu sorun değildir! Bu zor dönemde onlara rahatlatıcı, sevgi dolu bir ortam sağlamak ve onlar için güvenli bir liman olabilmek önemlidir.

b) Çocuklarla özellikle küçük çocuklarla konuşmak zor olabilir.

Ölüm gibi karmaşık bir konu üzerine konuşurken çocuk tarafından anlaşılıyor olduğumuzu bilmek ve aynı zamanda çocuğun soru-cevaplarını anlamak zor olabilir.

Açıklamanız boyunca ve sorulara verdiğiniz yanıtlarda dürüst, kısa cevaplara bağlı kalmak, çocuk için meseleleri basitleştirmeye yardımcı olabilir ve ölüm kavramı ve kalıcılığı hakkında bir anlayış kazanmalarını sağlayabilir. Küçük çocuklara ölümü açıklarken nefes almama, yemek yememe ve hareket etmeme vb. gibi ifadeleri tercih etmek, iyi bir yöntem olabilir.

c) Onları yeterince rahatlatamayacağımız veya ihtiyaçları olan yardımı sağlayamayacağımızdan korkarız.

Sevilen birinin ölüm haberini aldıktan sonra ve ölüm gerçeğini anlamaya başladığında, çocuklar çok çeşitli tepkiler sergileyebilir. Çocukların bazıları donuk ve tepkisiz

kalabilirken, diğer çocuklar büyük duygu patlamaları gösterebilir. Bu süre zarfında çocuğunuz nasıl hissetmek istiyorsa öyle hissetmesi gerektiğini anlayarak her zaman çocuğunuzun yanında olduğunuzu ona hissettirin.

d) Bu zamanda kendi üzüntümüzle de uğraşıyor olabiliriz.

Çocuklarımıza ölümü açıklamaya çalışırken aynı zamanda kendi üzüntümüzle de başa çıkmaya çalışıyor olabiliriz. Üzüntüyle başa çıkarken, zayıflık göstermekten, çocukları üzmetten veya güvensiz hissettirmekten endişelenen birçok ebeveyn, çocuklarının önünde ağlamaktan ve üzüntüsünü göstermekten çekinir.

Şu anda üzüntünüzü yaşamanızın sorun olmadığı ve çocuğunuzun, duygularınızı gösterip dürüstçe paylaştığını görmesinin onlar adına önemli olduğunu unutmayın. Çocuğunuzun, duygularınızla yaşadığınızı görmesine izin vermek, üzünlük, kızgınlık veya sevilen birinin ölümünün bir sonucu olarak ortaya çıkabilecek başka herhangi bir duyguyu hissetmenin normal olduğunu anlamalarına olanak verir.

e) Ölüm genelde zor bir konudur.

Ölüm, insan yaşamında insanı derinden etkileyen olaylardan biridir. Bu yüzden ölüm hakkında düşünmek, konuşmak; özellikle de ailede ve yakın çevrede sevilen kişilerin ölümüne hazırlıklı olabilmek kolay görünmemektedir.

Toplumumuzda mezar ziyaretleri, cenaze sonrası gelenekler ölümü kabullenme konusunda kolaylık sağlamakta, toplumsal dayanışmayı artırmaktadır.

Ölüme hayatın bir gerçeği olarak bakılmalı, ölüm hakkında çocuğun bilişsel ve duygusal gelişimi dikkate alınarak çocuğa doğru bilgi verilmeli, acı ve kederin paylaşılmasına fırsat tanınmalıdır.

2.6.2. Çocuk İle Ölüm Hakkında En Uygun Konuşma Vakti Ne Zamandır?

Çoğumuz sevilen birinin kaybı gibi üzücü gerçekleri, çocukları koruma çabasıyla onlardan saklamayı düşünebiliriz. Ancak uygulamada bu, sadece yetişkinlerdeki ve evdeki hafif duygusal değişimleri fark etme konusunda keskin yeteneğe sahip çocuklarda belirsizlik ve endişe döneminin uzamasına yol açabilir, yetişkinlere olan güvenini sarsabilir.

Çocuğunuzu, ölümün acı haberinden koruma arzusu iyi niyet temeline dayansa bile çocuğunuzdaki gereksiz endişe ve duygusal acıyı önlemek adına ölüm konuşmasını ne kadar erken yaparsanız o kadar iyi olacaktır.

2.6.3. Çocuk İle Ölüm Hakkında Konuşmak İçin Uygun Zamanlamanın Belirlenmesi

Çocuğun sorumluluğunu taşıyanlar için yaklaşan bir ölüm konusunda dürüst olmaları gerektiğine ikna olsalar bile, bu üzücü haberi çocuklarla ne zaman paylaşacak-

larına karar vermek zor olabilir. Belli vakitler, çocuklarla konuşma açısından diğer zamanlardan kesinlikle daha iyidir. Ailelere bu bilginin ne zaman paylaşılacağı konusunda karar vermekte yardımcı olacak bazı stratejiler:

a) Çocuklardan durum hakkında ne bildiklerini tanımlamasını isteyin. Bilinenin aksine çocuklar ölüm hakkında bilgi sahibidir. Hatta çocuklar zaman zaman sevdikleri kişilerin ölüm ihtimallerini düşünmektedir.

b) Çocuklara, ölüm ihtimali hakkında konuşmanın ölümün gerçekleşme olasılığını artırmayacağına dair güvence verin. Çocuklar, bazen gerçekte hiçbir etkisi olmasa da, “iyi ve kötü sonuçların sorumlusunun” kendileri olduğunu düşünebilirler. Bundan dolayı çocuklara gerçekler ve somut açıklamalar sunmak önemlidir.

c) Çocuklara ne kadar bilgi istediklerini sorun. Çok fazla bilgi mi istiyorlar yoksa en önemli kısmın özeti mi? Bazı çocuklar, diğer çocuklardan daha fazla bilgiye ihtiyaç duyar ve hastalığın seyrinin mümkün olan en kısa sürede anlatılmasından yararlanır. Daha fazla veya az bilgi istemeleri konusunda fikir değiştirebileceklerini bilmelerine izin vermeniz de ayrıca önemlidir.

d) Çocuklara soru sorarken güvende hissettikleri bir çevre oluşturun. Çocuklar hastalık veya ölüm hakkında herhangi bir soru sorabilirler. Örneğin, “Babam kanserden ölebilir mi?” diye sorabilir. Bu tip soruları dürüstçe yanıtlamak önemlidir. Çocuklar yetişkinlerin, tüm

soruların yanıtlarını veremeyeceklerini bilmelidir. Yetişkinler, tüm yanıtlara sahip olmasalar da bu zor konular üzerine birlikte konuşmanın ve meraklanmanın yine de önemli olduğunu akılda tutmalıdır.

e) Ebeveyni ölümcül hastalık sürecinde olan çocuklara doğru ve açık bilgi verin. Pek çok aile, ölümcül hastalık sürecinde olan ebeveynlerin durumu hakkında daha kesin tıbbi bilgi elde edene kadar çocuklarla konuşulmaması gerektiğini düşünür. Ancak ebeveynlerinin durumu hakkında çocuğun gelişimine uygun olarak, çocuğun anlayacağı bir dille durum hakkında bilgi verilmesi çocukların çevresindeki yetişkinlere güven duyması ve süreci daha kolay kabullenmesi konusunda kolaylaştırıcı olabilmektedir.

Ek Bilgi: Birçok aile, bir ebeveynin veya kardeşin ölebileceğini öğrendikten sonra çocukların normal faaliyetlerine ve ilgi alanlarına oldukça hızlı bir şekilde devam etme eğiliminde olduklarını görünce şaşırılmaktadır. Bu süreç normaldir. Çocuklar, derin neşe ve derin üzüntüyü dengeleme konusunda olağanüstü bir yeteneğe sahiptir.

2.6.4. Çocuk ile Ölüm Hakkında Konuşmaya Nasıl Hazırlanmalı?

Çocuklarla ölüm konusunda konuşmak yetişkinler için zor ve duygu yüklü bir deneyim olabilmektedir. Çocuklarla ölüm hakkında konuşmaya başlamadan önce çocuğun

hazır olduğundan emin olunmalı ve çocukla rahat iletişim kurulacak ortam hazırlanmalıdır. Ölüm hakkında çocukla konuşan kişi sade, açık ve basit bir dil kullanmalı, uzun ve karmaşık cümlelerden kaçınmalıdır. Konuşmada kullanılacak ifadeler çocuğun yaşı, kişilik özellikleri ve gelişim durumuna göre hazırlanmalıdır. Konuşma sırasında yetişkinlerin doğal davranması, duygularını yansıtmaması ve üzgün olduklarını dile getirmesi önemlidir.

ÇOCUĞUNUZUN BULUNDUĞU YAŞTA ÖLÜMLE İLGİLİ NELERİ İDRAK EDEBİLECEĞİNİ ANLAYIN

- Çocuğun yaşına ve gelişim özelliklerine göre ölüm hakkında nasıl konuşulacağını belirleyin.

ÇOCUĞA ÖLÜMÜ ANLATIRKEN NELERDEN KAÇINACAĞINIZI BİLİN

- “Uzağa gitti, kayboldu veya uyuyor” gibi adlandırmalardan kaçının. Bu terimler açıklamanızı ölümün gerçekliğinden uzaklaştırabilir ve özellikle küçük çocuklar için karmaşık ve korkutucu olabilir.
- Çocuğunuzu ağlıyor veya üzüntü ve güçsüzlük sergiliyor diye eleştirmeyin. Çocuğunuzun duygularını yaşamasına izin verin. “Bunu kabullen”, “Sağlam dur”, “Evin hanımı/beyi sensin artık” veya “Koca adam ol” gibi söylemlerden kaçının.

AÇIKLAMAYI YAPACAĞINIZ ÇEVREYİ DÜZENLEYİN.

- Rahat, tanıdık ve birebir iletişime uygun bir yer seçin. Çocuklara kendilerini ve karşılaşılabileceği herhangi bir duyguyu özgürce ifade edeceği güvenli bir alan sağlamak önemlidir.
- Konuşma esnasında çocukların dikkatini dağıtacak bilgisayar, televizyon ve diğer elektronik aletlerden uzak olmaya dikkat edin.
- Görüşme ortamında oyuncak bebek, tabak çanak seti, renkli kitaplar vb. oyuncaklara sahip olmak çocuğun açıklamayı kavramasında oldukça yararlı olacaktır. Oyun çocukların en sevdiği etkinliktir ve duygusal olarak zorlayıcı bilgileri alırken çocuklar için iyileştirici bir güç olabilir.

ÖLÜM HAKKINDA BASİT VE DÜRÜST BİR AÇIKLAMA YAPIN.

- Özellikle küçük çocuklara ölümü açıklarken ölümün gerçekliği ve kalıcılığından uzaklaşmayacak basit terimler kullanmak en iyi seçimdir. Gereksiz ayrıntılar eklemek veya uzun açıklamalar kullanmak, bir çocuğun soru sormayı tamamen bırakmasına neden olabilir, çünkü çoğu zaman bu kadar konuşmayı dinlemek istemezler.
- Çocuklara ölüm açıklanırken kısa ve anlaşılır ifadeler kullanılmalıdır: “Her canlı bir gün ölür. Ölüm bu dünyadaki yaşamın sonudur. Birisi öldüğünde vücudu çalışmayı bırakır; yeme, içme veya nefes alma ihtiyacı hissetmez. Uyumak gibi değildir. Birisi öldüğünde artık ölmüştür ve geri dönemez.”
- Cevaplarınızı kısa, basit ve gereksiz ayrıntılardan uzakta tutmak çocuklarınızın açıklamanızı kavramasına yardımcı olur ve ileriye dönük iletişimde yolunuzu açık tutar.

2.6.5. Çocukların Ölüm Hakkında Sahip Oldukları Yaygın Sorular ve Bunların Yönetimi

Açıklamanız esnasında, çocuğunuzun muhtemelen ölüm, ölüm süreci ve ölümden kimin ve neyin etkileneceği ile ilgili soruları olacaktır. Bir çocuğun sorularına cevabınız olmayabileceğini kabul etmekte bir sakınca yoktur. Aşağıdaki sorular, özellikle küçük çocuklar olmak üzere çocuklar tarafından daha sık sorulan sorular ve en iyi nasıl yanıt verileceğine dair bazı fikirler verebilir.

1

Ben ölecek miyim?

“Yaşayan tüm canlılar bir gün ölecek. Kimse ne zaman öleceğini bilmez ancak çocuklar daha hayatın başında ve önlerinde uzun yıllar var.”

2

Sen ölecek misin?

“Evet. Her canlı gibi ben de bir gün öleceğim. Yetişkinler normalde uzun yaşar ve çocuklarının yetişkin olana kadar büyümelerini görür. Size bakacak birisi mutlaka olacaktır.”

3

İnsanlar neden ölür?

“Bunun birçok sebebi vardır. Yaşlılık, kaza veya ciddi bir hastalık geçirdikten sonra insanlar ölebilir.”

4

İnsanlar öldüklerinde nereye gider?

“Bir kişi öldüğünde vücudu çalışmayı bırakır ve tekrar çalışmaz, ancak ölüm bir son değil, yeni bir hayatın başlangıcıdır.”

5

Ölen kişi geri gelir mi?

“Hayır, geri gelmez. O öldü. Ama ona olan sevgimizi hep hissederiz, özleyebiliriz, onunla ilgili konuşabiliriz.”

6

Ölen kişi bizi görür mü?

“Hayır, görmez. Ancak, yapacağımız güzel davranışlar ölen kişiye fayda verir. Örneğin iyi insan olmak, faydalı işler yapmak, meslek sahibi olmak, yaşamını dürüst bir biçimde sürdürmek güzel davranışlar arasındadır.”

**SORULAR VE
CEVAPLAR**

2.7. Çocukluk Döneminde Yas Tutma ve Depresyon

Yas belirtileri ile depresyon belirtileri karışabilmektedir. İki- si çok benzer olsa da, yas tutmanın sevilen birinin ölümü- ne fiziksel, zihinsel ve duygusal bir tepki olduğunu, dep- resyonun ise çok ciddi bir duygu durum bozukluğu ol- duğunu bilmek önemlidir. Bununla birlikte, tipik olarak yas tutan bir çocukta depresif belirtilerin görülmesi normaldir.

Yas tutan bir yetişkin gibi yas tutan bir çocuk da bazı depresif belirtiler gösterecektir. Ancak, depresyon belirti- leri uzun, aşırı veya yıkıcı görüldüğünde ya da işleve za- rar verdiğinde, bu durum çocuğun okul hayatını, arkadaş ve aile ilişkilerini ciddi anlamda etkilediğinde profesyonel yardım almak önemlidir.

Yanlış teşhisi önlemek için öğretmenlere, doktorlara ve uzmanlara çocuğun durumunu bildirmek gerekmektedir.

DEPRESİF BİR ÇOCUĞUN BELİRTİLERİ

- Bazen kendisine de yönelen, öfkeyle karışık üzüntü hisseder.
- Sürekli olarak yorgun hissedebilir, iştahsız olabilir veya uyumakta güçlük çekebilir, aşırı hareketli veya saldırgan olabilir. (Depresyonu örtme davranışları)
- Öfkeyi şiddet şeklinde ifade eder veya kızgın olduğunu tamamen reddeder.
- Rüyalari hatırlamayabilir ve seyrek olarak hayaller kurar.

- Kendini kötü ve değersiz görebilir; kendisiyle meşgul olur.
- Başkalarına tepkisiz olabilir veya baskıya ve zorlamaya tepki verir.
- Nadiren keyifli olur.

YAS TUTAN BİR ÇOCUĞUN BELİRTİLERİ

- Üzüntü hisseder, ancak ruh hali tüm gün sabit kalabilir.
- Değişken ruh halleri, aktivite seviyeleri, iştah ve uyku düzenleri vardır.
- Uygun şekilde olmasa bile uygun zamanlarda öfkeyi dışa vurur.
- Özellikle kaybettiğiyle alakalı düşler ve hayaller kurar.
- Bir şekilde ölümü engelleyemediği için kendisini suçlayabilir, kaybıyla meşgul olur.
- Samimiyete ve güvenli iletişime tepki verir.
- Bazen keyifli olabilir.

2.8. Ebeveyni Vefat Eden Çocukların Cenaze Törenine Katılımı

Çocukların ve gençlerin ölen kişiye veda etmesine izin vermek, yas tutma sürecinin başlangıcında önem-

lidir. Çocuklar, cenazeye katılıp katılmama konusunda seçim yapabilirler.

Çocukları ölümün acı veren gerçekliğinden “korumayı” istemek doğaldır, ancak cenaze törenleri bir çocuğun ölümü anlaması için hayati önem taşır. Çocuklara cenaze törenine katılıp katılmama seçeneğini sunmak önemlidir. Onlara törenin nasıl olacağını söyleyerek başlayın. Ne göreceklerini, kimlerin gelebileceğini, insanların neler söyleyebileceğini ve nasıl hissedebileceklerini anlatın. Soruları dürüstçe yanıtlayın ve cevabı bilmediğinizde onlara söyleyin.

Bazen aile büyükleri çocukların cenaze törenlerine katılmalarını engellemeye çalışırlar. Oysa bu durum çocukları zorla cenaze törenine göndermek kadar zararlı sonuçlar doğurabilir. Bazıları da eğer çocuk aile üyelerinden birisiyse, onun da bu törene katılması gerektiğine inanır. Burada yapılması gereken, yaş ve gelişim düzeyine göre çocuklara kısaca bilgi vererek onları bu törene hazırlamaktır. Gitmek istemeyen çocukları zorla götürmenin sakıncaları olabileceği gibi, gitmek isteyen çocukları da engellemek bir o kadar hatalı olacaktır (Pattison, 1977, akt. Köylü, 2004)

2.9. Yetişkinlerin Yas Sürecinde Kendileri İçin Yapması Gerekenler

Kendinize zaman ayırarak kendinize değer verdiğinizizi gösterin ve kendiniz ile ilgili çok yüksek beklenti-

ler oluşturmayın. Siz yas sürecindeyken, çocuklarınızın bütün ihtiyaçlarını karşılama görevini üstlenmeniz çok zordur. Kendiniz için dengeli ve insan olarak her şeye gücünüzün yetmeyeceğinin farkında olun.

Yas sürecindeki bir çocuğa veya gence ebeveynlik yapıyorsanız, onlara yardımcı olmanın en iyi yollarından biri kendinize iyi bakmaktır. Destek için iyi kaynaklar bulun. Araştırmalar, bir çocuğun ailedeki birinin ölümünden sonra toparlanma sürecinin, yaşamlarındaki yetişkinlerin durumlarının sağlıklı olmasıyla bağlantılı olduğunu göstermektedir (Arslan ve Buldukoğlu 2019). Desteğe erişerek çocuklarınızın kendilerini korumalarının yollarını modellersiniz ve onların yanında olmak için gereken enerjiye ve varlığa sahip olacağınız konusunda onlara güvence verirsiniz.

2. BÖLÜM

1. EBEVEYN KAYBI SONRASI YAPILACAK İŞ VE İŞLEMLER

1.1. Mirasçılık Belgesi (Veraset İlamı)

Hukukla olan ilişkimiz yaşam boyu devam etmenin yanında öldükten sonra da sürmektedir. Ölenin arkasında, kalan malvarlığının mirasçılara doğru oranlarla dağıtılması için miras hukuku devreye girmektedir. Burada ölüm sonucu mirasçılar “veraset ilamı”, bir başka deyişle “mirasçılık belgesi” talebinde bulunacaklardır. Mirasçılık belgesi; kimlerin mirasçı olduğunu ve ne oranda mirasçı olduklarını gösteren resmi bir belgedir.

Mirasçılık belgesi hem **mahkeme** hem de **noterlik tarafından** düzenlenebilmektedir. Burada görevli mahkeme **sulh hukuk mahkemesidir**. Yetki açısından ise herhangi bir sınırlama getirilmemiştir, mirasçılar Türki-

ye'deki herhangi mahkeme üzerinden veraset ilamı alabilirler. Bununla beraber işlemlerin daha hızlı yürümesi için ölenin nüfus kaydının bulunduğu yerdeki mahkemeye başvuru yapması tercih edilebilir. Birden çok mirasçının olması halinde ise yalnızca birinin talepte bulunması yeterli olur. Tek mirasçının yaptığı başvuru üzerine mahkeme tarafından verilen belge, tüm mirasçılar için aynı sonucu doğurur.

1.2. Reddi Miras – Mirası Reddetme

Bir kimsenin vefatı üzerine miras, mirasçılara bir bütün olarak geçmekte, dolayısıyla mirasçılar miras kalmasıyla birlikte hem borçlardan hem de alacaklardan miras bırakan yerine sorumlu olmaktadır. Bu sebeple de mirasçılara; hukukumuzda miras bırakanın borçlarını ve alacaklarını değerlendirdikten sonra istenirse mirası reddetme hakkı verilmiştir.

Mirasın reddi için 3 aylık bir süre söz konusudur. Mirasçılar, miras bırakanın ölümünden sonra, miras kaldığını öğrenmelerinden itibaren **3 ay içerisinde mirasın reddi beyanında** bulunabilirler. Fakat mirasçılar eğer mirası reddetmeye ilişkin bir beyanda bulunmadan miras ile ilgili tasarruflarda bulunmuşlarsa; örneğin miras bırakanın alacaklarını tahsil etmişlerse, bundan sonra mirası reddetmeleri mümkün değildir.

Mirasın reddi ancak mahkeme yoluyla yapılabilen-

dir. Mirasın reddi için görevli mahkeme sulh hukuk mahkemesidir. Açılacak olan davada istem mirasın tümünden reddi şeklindedir, borçlar için mirası reddedip alacaklar için mirası kabul etme gibi bir usul bulunmamaktadır. Fakat eklemek gerekir ki; bazı hallerde herhangi bir davaya yahut beyana gerek kalmadan mirasın otomatik olarak reddedilebileceği hükme bağlanmıştır. Buna göre eğer terekenin borca batık olduğu açıkça tespit edilebiliyorsa, mirasçılarının herhangi bir işlem yapmasına gerek kalmadan miras reddedilmiş sayılmaktadır.

Miras en yakın bütün mirasçılar tarafından reddedilmişse artık mahkeme miras bırakanın mirasının basit iflas usulüne göre tasfiyesine karar verebilmektedir. Tasfiyeye karar verilirse ve tasfiye sonucunda terekede bir miktar malvarlığı değeri bulunursa, bu halde kalan değer mirasçılara payları oranında dağıtılmaktadır.

1.3. Reddi Miras Emekli Maaşı Almaya Engel midir?

Mirasçılar mirası reddederken ölen kişinin maaşını alamayacağı endişesi yaşarlar ve mirası reddetmekten vazgeçerler. Hâlbuki mirasçılarının kendilerine intikal eden mirası reddetmeleri, T.C. Emekli Sandığı, Sosyal Sigortalar Kurumu ya da BAĞ-KUR tarafından bağlanacak aylıkların da reddedildikleri anlamına gelmez. Mirasçılar kendilerine intikal eden mirası reddetseler dahi bu kurumlardan, ölen kişiden dolayı aylık alabilirler.

ÖLÜM BELGESİ DÜZENLEMESİ

- ✚ Ölüm, resmî sağlık kurumlarında gerçekleşmiş veya cenaze resmî sağlık kurumuna getirilmiş ise, ölüm belgesi sağlık kurumunca düzenlenir.
- ✚ Ölüm, özel sağlık kuruluşlarında gerçekleşmiş ise, ölüme sebep olan hastalık esnasında tedavi eden tabibin verdiği ölüm belgesi, varsa belediye tabibi, yoksa toplum sağlığı merkezi hekimi veya aile hekimi tarafından tasdik edilmek şartıyla geçerli olur.
- ✚ Ölümün sağlık kurumları dışında gerçekleşmesi durumunda ölüm belgesi cenazenin bulunduğu yerdeki belediye tabibi tarafından, belediye tabibi bulunmayan yerlerde toplum sağlığı merkezi hekimi, yoksa aile hekimi tarafından, bunların bulunmaması halinde ise ölüm belgesi düzenleme yetkilisi tarafından verilir.
- ✚ Ölüm belgesi düzenleme yetkilisi bulunmayan veya makul sürede ulaşılamadığı yerlerde ise bu belge jandarma karakol komutanları veya köy muhtarları tarafından verilir.
- ✚ Ölüm belgesi düzenlenirken cenaze yakınlarından ölen kişiye ait nüfus cüzdanı/kimlik kartı aslı, ölüm belgesini düzenleyen yetkililere göstermeleri istenir. Ölen kişinin nüfus cüzdanı/kimlik kartının bulunamaması durumunda ölen kişinin yakınlarından ölen kişinin adı, soyadı ve T.C. kimlik numarasının yazılı beyanı istenir. Bu beyan dışında nüfus kayıt örneği veya kimlik bilgilerine ilişkin başkaca bir belge istenmez.

Kaynak: www.nvi.gov.tr/olum-islemleri

1.4. Ölüm Olaylarının Nüfus Müdürlüğüne Bildirilmesi

Ölümler, ölüm olayının meydana geldiği tarihten itibaren 10 gün içinde halk sağlığı müdürlüğü tarafından elektronik ortamda nüfus müdürlüğüne bildirilir. Ölüm olayları nüfus müdürlüğüne bildirilirken ölen kişinin nüfus cüzdanı/kimlik kartı aslı da nüfus müdürlüğüne gönderilir.

1.5. Cenazenin Defni

Ölüm belgesi alınmadıkça hiçbir cenaze defnedilemez. Mezarlık olarak seçilmiş yerlerden başka yerlere cenaze defni, 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 211. maddesinde belirtilen olağanüstü durumlar haricinde yasaktır.

1.6. Yurt Dışındaki Ölümler

Yurt dışında bulundukları sırada ölen Türk vatandaşlarının ölüm olayı, ilgili yerel makamlardan alınan belgenin dış temsilciliklerimize verilmesi suretiyle bildirilir. Ölüm belgesine dayanılarak dış temsilciliklerce ölüm, aile kütüğüne tescil edilir.

1.7. Yurt Dışındaki Ölümlere Ait Tutanakların Türkiye'de Tutulması

Yurt dışında Türk vatandaşının ölümü herhangi bir nedenle dış temsilciliklerimize bildirilemediği takdirde; yabancı resmi makamlardan alınan resmi belgenin Türkçeye çevrilip usulüne göre onaylanmasından sonra müracaat edilen ilçe nüfus müdürlüğüne ölüm tutanağı düzenlenir.

1.8. Vefat Sonrası Yapılması Gereken Hukuksal İşlemler

Bir kimsenin vefatının ardından, defin işlemlerinin akabinde, birtakım bildirim yükümlülükleri sebebiyle bazı hukuki işlemlerin yapılması gerekmektedir.

VEFAT SONRASI YAPILMASI GEREKEN HUKUKSAL İŞLEMLER

- ✎ Defin işlemleri için Alo 188 nolu numarayı aramak faydalı olacaktır.
- ✎ Ölen şahsın nüfustan düşürülmesi için, yetkili makam tarafından düzenlenen ölüm tutanağına, ölen şahsın nüfus cüzdanını ekleyerek ilçe nüfus müdürlüğüne gerekli bildirimin 10 gün içinde yapılması gerekmektedir.
- ✎ Ölüm sonrası, mirasçıların, mirasçı olduklarını belgeleyebilmeleri için veraset ilamının (mirasçılık belgesi) alınması gerekmektedir. Bu sebeple pratik yoldan notere başvurarak mirasçılık belgesi alınabilmektedir.
- ✎ Vergi Usul Kanunu (VUK) gereğince veraset ve intikal vergisi için vergi dairesine müracaat ederek veraset beyannamesinin verilmesi de gerekmektedir.
- ✎ Vergi dairesinde ilişik kestirilmek için kullanılacak evraklar ise şunlardır: Veraset ilamı, gayrimenkul emlak beyanı (şahsın öldüğü yıla ait beyan olup belediyeden alınacaktır), ölüm kâğıdı (miras bırakanın en son ikamet ettiği mahalle muhtarından alınacaktır). Vergi dairesi tarafından tapu müdürlüklerindeki, bankalardaki devir işlemlerinde kullanılmak üzere başvuruca bir yazı da verilecektir.
- ✎ Veraset intikal vergisi işlemlerini tamamladıktan sonra intikal eden malvarlığının devir işlemleri için ilgili kurumlara başvurulması gerekmektedir.

- ✎ Gayrimenkul intikal işlemleri için, ölen şahsın herhangi bir gayrimenkulü varsa il tapu sicil müdürlüğüne de bildirim yapılmalıdır. İntikal işlemlerinde tapu dairelerinde gerekecek evraklar ise şunlardır: Mirasçılık belgesi (veraset ilamı), varislerin kimlik fotokopileri, vesikalık fotoğrafları (kimliklere adres, telefon bilgileri yazılmalıdır). Bu evrakları ilgili tapu dairesine vererek varislerden herhangi biri bu işlemleri başlatabilecektir.
- ✎ Mirasçılar, murisin maaşı için bağlı olduğu Sosyal Güvenlik Kurumu'na ölümü bildirmelilerdir. Kendisine ölüm sebebiyle maaş bağlanmasını isteyen bir kişi varsa sigortalının adı, soyadı, sigorta sicil numarası, sigortalı olarak çalıştığı son işyerinin numarası belirtilerek bir başvuru dilekçesi hazırlanması gerekir.
- ✎ Muris, İş Kanunu'na göre işveren yahut işçi ise, ölüm halinin 1 ay içinde Bölge Çalışma Müdürlüğüne bildirilmesi gerekir.
- ✎ Ticari işletme sahibi bir şahsın ölümü halinde Ticaret Siciline durumun bildirilmesi ve ölen kişiye ait kaydın terkin ettirilmesi gerekmektedir. Şayet ölen şahıs bir ortaklığın ortağı durumunda ise ortağın ölümü ile şirket infisah etmiyor (anonim şirketleri aykırı tutmak lazım) ve ortaklık değişikliği söz konusu olursa bu değişikliğin tescil ve ilanı gerekmektedir.
- ✎ Ölen kişinin bağlı bulunduğu mesleki teşekküle de bildirim yapılması gerekmektedir.
- ✎ Murisin sahibi olduğu bir araç mevcutsa, ölüm hali için il/ilçe Trafik Tescil Müdürlüğüne bildirim yapılmalıdır.
- ✎ Bankadaki menkul değerleri için murisin çalışma yürüttüğü bankaya başvurulmalıdır.
- ✎ Ölüm, işi bırakma hali sayıldığından, ölen şahıs çalışıyor ise, VUK madde 164 uyarınca, ölen adına 4 ay içinde işi bırakma bildiriminin verilmesi gerekmektedir.

2. EBEVEYN KAYBI YAŞAMIŞ ÇOCUKLARIN DURUMUNA İLİŞKİN HUKUKİ BİLGİLENDİRME

2.1. Ebeveynlerin ya da Yasal Temsilcilerin Çocuklara Yönelik Sorumlulukları

- Çocuk ile ilgili kararların ve eylemlerin, **çocuğun üstün menfaati** doğrultusunda alınması
- Çocuğun fiziksel, duygusal, eğitim ve diğer **ihtiyaçlarının karşılanması**
- Çocuğa rehberlik edilmesi ve **doğru yönlendirilmesi**
- Ev ve aile ile ilgili işlerde çocuğa sorumluluk verilerek çocuğun katılımının **cesaretlendirilmesi**
- Çocuklara **adaletli** davranılması
- Çocukların hak sahibi **birey** olarak kabul edilmesi
- Çocukların mirastan **adil** olarak yararlandırılması
- Çocuğun kişiliğine **saygı** duyulması. Çocuğun haysiyetine zarar verecek eylemlerden kaçınılması.

2.2. Ebeveynlerin ya da Yasal Temsilcilerin Dikkat Etmesi Gereken Hususlar

2.2.1. Çocukların Velayeti

Türk Medeni Kanunu'na göre, ergin olmayan çocuk ana ve babanın velayeti altındadır. Ana ve baba evli değilse velayet anaya aittir. Evlilik devam ettiği sürece ana ve baba velâyeti birlikte kullanırlar.

Velâyet, ana ve babadan birinin ölümü hâlinde sağ kalana, boşanmada ise çocuğun bakımını üstlenen tarafa aittir.

Kendi çocuğu üzerinde velâyeti kullanan eş diğer eş uygun bir şekilde yardımcı olur; durum ve koşullar zorunlu kıldığı ölçüde çocuğun ihtiyaçları için onu temsil eder.

Ana ve baba, olgunluğu ölçüsünde çocuğa hayatını düzenleme olanağı tanırırlar; önemli konularda onun düşüncesini olabildiğince göz önünde tutarlar.

Ana ve baba, velâyetleri çerçevesinde üçüncü kişilere karşı çocuklarının yasal temsilcisidirler.

Yasal sebep olmadıkça velayet ana ve babadan alınamaz.

2.2.2. Vesayet İşlemleri, Vasilik Süreci ve Vasinin Görevleri

Vesayet, kişilerin devlet tarafından korunmasını, iş ve işlemlerinin denetim altında olmak koşuluyla tayin edilen organlarca yapılmasını sağlayan hukuki bir müessesedir.

Anne ve/veya babasının koruyamadığı küçük, anne babası belli olmayan, anne ve babası ölmüş veya gaip-

lik kararı verilmiş küçük, anne ve babanın deneyimsizliği, hastalığı, başka bir yerde bulunması veya benzeri nedenlerden biriyle velayet görevini gereği gibi yerine getirememesi gibi sebeplerle anne ve/veya baba tarafından velayet hakkı kullanılamayan küçükler vesayet altına alınırlar.

Türk Medeni Kanunu'na göre, vasi, vesayetine verilen kişinin bakımına, eğitime, kişilik haklarının korunmasına ve hukuki işlemlerde temsiline ilişkin olarak gereken özeni göstermek, mal varlığını iyi bir yönetici gibi özenle yönetmek zorundadır.

Vesayet makamı sulh hukuk mahkemesi, denetim makamı ise asliye hukuk mahkemesidir.

2.2.3. Vasinin Vesayet veya Denetim Makamından İzin İstemek Zorunda Olduğu Durumlar

Kanunun 462 nci maddesine göre aşağıdaki iş ve işlemlerde, iş/işlemi yapmadan önce vesayet makamına müracaat etmek suretiyle izin almak gerekir:

a) Taşınmazların alımı, satımı, rehnedilmesi ve bunlar

üzerinde başka bir ayni hak kurulması (vesayet altına alınan kişiye ait gayrimenkullerin satışı, yeni bir gayrimenkul alımı veya gayrimenkuller üzerinde 3. şahıs lehine intifa hakkı, tarla vb. ise geçit hakkı, cins tashihi vb. her türlü gayrimenkulün tasarrufunda etken tüm işlemler),

b) Olağan yönetim ve işletme ihtiyaçları dışında kalan

taşınır veya diğer hak ve değerlerin alımı, satımı, devri ve rehnedilmesi, (Yukarıda yer alan a şıkkı ile taşınmazlara, b şıkkı ile ise taşınırlara ilişkin işlemler düzenlenmiştir. Burada kanun koyucu “olağan yönetim ve işletme

ihtiyaçları dışında kalan” ifadesi ile izin alınacak işlemlerin alanını biraz daraltarak vasiye inisiyatif vermiştir. Örneğin tarladan elde edilen mahsulün satışı için izin alınmayacağı gibi evin boyanması veya çatısının tamir edilmesi, arabanın bakımı için de izin alınmayacaktır. Ancak, arabanın dört lastiği yenileniyorsa izin gerekecektir.),

c) Olağan yönetim sınırlarını aşan yapı işleri, (Örneğin mutfağın değiştirilmesi, salonun genişletilmesi, çatı arasına oda eklenmesi gibi olağan yönetim sınırlarını aşan yapı işleri için izin alınmalıdır.),

d) Ödünç verme ve alma, (Örneğin, her türlü borç para alma veya verme, vesayet altındaki kişinin maliki olduğu arabanın seyahat amacıyla bir yakınına verilmesi, altın bileziklerinin düğünde takılmak üzere ablasına verilmesi gibi durumlar izne tabidir.),

e) Kambiyo taahhüdü altına girme, (Çek veya senet ile borçlanma da izne tabi işlemlerdendir.),

f) Bir yıl veya daha uzun süreli ürün ve üç yıl veya daha uzun süreli taşınmaz kirası sözleşmeleri yapılması, (Kanun koyucu kira sözleşmelerinin, vesayet altındaki kişinin menfaatine uygun olup olmadığının ikinci bir gözle de kontrolünü öngörmüştür. Böylece vesayet altındaki kişinin maddi menfaatlerinin verimsiz ve uzun süreli kontratlarla zedelenmesi engellenmek istenmiştir).

Kanunun 463 üncü maddesine göre aşağıdaki hallerde *vesayet makamının izninden sonra denetim makamının* da iznini almak gereklidir:

- a) Vesayet altındaki kişinin evlat edinmesi veya evlat edinilmesi,
- b) Vesayet altındaki kişinin vatandaşlığa girmesi veya çıkması,
- c) Bir işletmenin devralınması veya tasfiyesi, kişisel sorumluluğu gerektiren bir ortaklığa girilmesi veya önemli bir sermaye ile bir şirkete ortak olunması,
- d) Ömür boyu aylık veya gelir bağlama ya da ölünceye kadar bakma sözleşmeleri yapılması,
- e) Mirasın kabulü, reddi veya miras sözleşmesi yapılması,
- f) Küçüğün ergin kılınması,
- g) Vesayet altındaki kişi ile vasi arasında sözleşme yapılması.

Not: Burada sayılan ve vesayet makamının izninden sonra denetim makamının da izninin arandığı işlemler; üçüncü şahısların dâhil olduğu, birden fazla kişinin ekonomik ve sosyal hayatında farklılıklar yaratan, iptalinin veya geçersizliğinin birden fazla soruna ve telafisi imkânsız zararlara yol açacağı düşünülen işlemlerdir.

2.3. Çocukların Mal ve Gelirlerinin Korunması

Türk Medeni Kanunu'na göre, ana ve babadan birinin ölümü halinde nüfus memuru; evliliğin mahkeme kararı ile sona ermesi halinde ise kararı veren mahkeme, sağ kalan veya velayeti kendisine verilen eşin yerleşim yeri aile mahkemesine durumu derhal bildirir.

Mahkeme, belirleyeceği süre içinde, sağ kalan veya velayet kendisine verilen eşten, çocuğun varsa, mal varlığının dökümünü gösteren bir defter vermesini ve bu

mal varlığında veya yapılan yatırımlarda gerçekleşecek önemli değişiklikleri de bildirmesini ister.

Hâkim, ana ve babanın, çocuğun mallarını yönetmekte her ne sebeple olursa olsun yeterince özen göstermemeleri halinde, Türk Medeni Kanunu'nun 360. ve 361. maddeleri hükümleri gereğince çocuğun mallarının korunması için uygun önlemleri alır.

Çocuğun mallarının tehlikeye düşmesi başka bir şekilde önlenemiyorsa hâkim, yönetimin bir kayyuma devredilmesine karar verebilir.

2.3.1. Çocukların Mallarının Kullanımı

Türk Medeni Kanunu'na göre, çocuğun olağan ihtiyaçlarının gerektirdiği durumlarda ve bu ihtiyaçların sınırları içinde kalmak üzere çocuğa sermaye olarak yapılan ödemeler, uğradığı zararların karşılığı olarak ödenen tazminatlar ve ikramiyeler ile sosyal yardım ve sosyal güvenlik kurumları tarafından yapılan ödemeler ve benzeri edimler çocuğun bakımı için kısmen kullanılabilir.

Çocuğun bakımı, yetiştirilmesi ve eğitimi için zorunluluk varsa, ancak hâkim kararıyla ana ve babaya belirli miktarlarda çocuğun diğer mallarını da sarf etme yetkisi verilebilir.

2.3.2. Çocukların Gelirlerinin Kullanımı

Türk Medeni Kanunu'na göre, çocuğun mallarının gelirleri, öncelikle çocuğun bakımına, yetiştirilmesine ve eğitime harcanır. Bunu aşan gelirler, ancak ailenin sosyal

ve ekonomik durumu, çocuğun aileye getirdiği ekonomik yükler gibi hakkaniyetin gerektirdiği sınırlar içinde ailenin ihtiyacına sarf edilebilir. Gelir fazlası, çocuğun mallarına katılır.

2.3.3. Velayetin Sona Ermesi Halinde Malların Çocuklara Devredilmesi

Türk Medeni Kanunu'na göre, hâkim kararıyla velayetleri veya malı yönetme hakları sona eren ana ve baba, hesap cetveli ile birlikte çocuğun mallarını vasiye veya kayyuma devrederler. Eksiklikler varsa bunlar ayrı ayrı tespit edilir, vesayet makamı gerek görürse eksik olan veya zarar verilen mallardan dolayı veli aleyhine dava açılmasını vasi veya kayyumdan ister.

Velayetin, çocuğun ergin olması nedeniyle sona ermesi halinde ana ve baba, ergin olan çocuğun istemi üzerine bir hesap cetveli de vermek suretiyle malları kendisine devir ve teslim ederler.

3. BÖLÜM

1. ÇOCUKLARA VE AİLELERİNE SUNULAN HİZMETLER

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının temel politikası, ebeveyn kaybı yaşamış çocukların aile ve akrabalarının yanında büyümesidir. Bakanlığımızca, ekonomik desteğe ihtiyaç duyan ebeveyn kaybı yaşamış çocuklar için ailelerine çeşitli sosyal ve ekonomik yardımlar yapılmaktadır. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından, öksüz ve yetim aylığı, eşi vefat etmiş kadınlara yönelik yardım başta olmak üzere birçok yardım programı yürütölmektedir. Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri tarafından ise korunmaya ihtiyacı olan ebeveyn kaybı yaşamış çocuklara sosyal ve ekonomik destek yardımının yanı sıra talep halinde vefat eden kişilerin geride kalan yakınlarına psikososyal destek hizmeti sunulmaktadır.

SOSYAL VE EKONOMİK DESTEKLER

- Öksüz ve Yetim Yardımı Programı
- Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Düzenli Nakit Yardım Programı
- 2022 Sayılı Kanun Kapsamındaki Engelli ve Yaşlı Aylıkları
- Engelli Evde Bakım Ücreti
- Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri
- Ücretsiz Kreş ve Gündüz Bakımevi Hizmeti

REHBERLİK VE DANIŞMANLIK HİZMETLERİ

- Alo 183 Sosyal Destek Hattı
- Alo 144 Sosyal Yardım Hattı

**ŞEHİT ÇOCUKLARININ
FAYDALANABİLECEKLERİ HAKLAR**

- İstihdam Hakkı
- Ücretsiz Kreş ve Gündüz Bakımevleri
- Eğitim ve Öğretim Yardımı
- Özel Öğretim Kurumlarında Ücretsiz Eğitim Desteği
- MEB Resmi Okullarda Yatılılık, Bursluluk, Sosyal Yardımlar ve Okul Pansiyonlarından Yararlanma
- Sosyal Tesislerden Yararlanma
- Müze ve Ören Yerlerinden Ücretsiz Yararlanma
- Devlet Tiyatrolarından Ücretsiz Yararlanma
- Ücretsiz Seyahat Hakkı

📞 KYK Yurt ve Kredi Önceliği

📞 YÖK Harç ve Ücret Muafiyeti

📞 ÖSYM Sınav Ücreti Muafiyeti

📞 YÖK Özel Öğrenci Statüsünde Eğitim Alma Hakkı

📞 Askeri Okullara Öncelikle Alınma

1.1. Alo 183 Sosyal Destek Hattı

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı çağrı merkezlerinden Alo 183 Sosyal Destek Hattı aracılığı ile aile, kadın, çocuk, engelli, yaşlı, şehit yakınları ile gaziler ve gazi yakınlarına yönelik hizmetlere ilişkin aramalar değerlendirilerek rehberlik ve danışmanlık hizmeti sunulmaktadır.

Çocuklar ve ailelerinin faydalanabilecekleri psiko-sosyal, ekonomik ve hukuki destek hizmetleri için Alo 183 Sosyal Destek Hattından bilgi alınabilmektedir. Alo 183 Hattı 7 gün 24 saat kesintisiz hizmet vermektedir. Alo 183 Hattına yurt içinden yapılan aramalar ücretsizdir. Alo 183 Sosyal Destek Hattı, Kürtçe ve Arapça dillerinde de hizmet vermektedir.

Alo 183 Hattına işaret dili bilen personel görevlendirilerek, işitme ve konuşma engelli vatandaşlarımızla, 3G uyumlu telefonlar ile hafta içi 08:00-24:00 saatleri arasında, cumartesi günleri ise 08:00-17:00 saatleri arasında 0 549 381 0 183 nolu hat üzerinden görüntülü görüşme yapılabilmektedir.

Alo 183 hattına internet tabanlı mesajlaşma uygulaması üzerinden 7 gün 24 saat kesintisiz olmak üzere 0 501 183 0 183 nolu hat üzerinden ulaşılabilmektedir.

1.2. Alo 144 Sosyal Yardım Hattı

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı çağrı merkezlerinden Alo 144 Sosyal Yardım Hattı aracılığı ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından yürütülen şartlı eğitim/sağlık yardımları, kömür yardımı, gıda yardımı, engelli aylığı, eşi vefat eden kadınlara yapılan yardımlar, barınma yardımı, doğum yardımı vb. yardımlar ile proje destekleri hakkında yapılan her türlü talep, öneri ve şikâyetler alınmakta, veri tabanı incelenerek arayan kişiye başvurusunun durumu hakkında bilgi verilmekte, ilgili il/ilçe Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfına yönlendirme yapılmaktadır.

Çocuklar ve ailelerinin faydalanabilecekleri sosyal yardım programları için Alo 144 Sosyal Yardım Hattından bilgi alınabilmektedir. Alo 144 Sosyal Yardım Hattı hafta sonu ve resmi tatil günleri hariç olmak üzere hafta içi 08:00-18:00 saatleri arasında hizmet vermektedir.

1.3. Muhtaç Aylığı

Vakıflar Genel Müdürlüğünce, Vakıflar Yönetmeliği hükümleri uyarınca Vakfiyelerde yer alan hayır şartlarının yerine getirilmesi amacıyla muhtaç durumda bulunan engelliler ile **yetimlere aylık** bağlanmaktadır.

Muhtaç Aylığından Yararlanma Şartları

Annesi ya da babası olmayan muhtaç çocuklar ile % 40 ve üzeri engelli olan muhtaçlara aşağıdaki şartların tamamını sağlamaları halinde muhtaç aylığı bağlanır.

- ✚ Sosyal güvencesi olmaması,
- ✚ Herhangi bir gelir veya aylığı bulunmaması,
- ✚ Mahkeme kararı veya kanunla bakım altına alınmamış olması,
- ✚ Gelir getirici taşınır ve taşınmaz malı mevcut olmaması veya olup da bunlardan elde edeceği aylık ortalama gelirin bu yönetmelikle belirlenen muhtaç aylığı miktarını geçmemesi

Başvuru İçin Gerekli Belgeler

- ✚ Muhtaç aylığı başvuru formu,
- ✚ Engelliler için özüünü belirten sağlık kurulu raporu.

Başvuru Yeri ve Şekli

Muhtaç aylığı talebinde bulunan kişiler başvuru formunu doldurup imzaladıktan sonra engelli ise özüünü belirten sağlık kurulu raporunu ekleyip, ikamet ettiği ilin bağlı olduğu Vakıflar Bölge Müdürlüğüne şahsen veya posta

yoluyla göndererek başvuru yapabilirler. 2021 yılında muhtaç engelliler ile **yetim çocukların her birine aylık olarak 1037,96 TL** ödenmektedir.

Aylık alanların; vefatı, muhtaçlığın ortadan kalkması ya da bakım altına alınması, **yetim erkek çocuğun 18, yükseköğretimde ise 25 yaşını tamamlaması**, aylığın aralıksız 3 ay alınmaması halinin tespitini takip eden ay başından itibaren alıkları kesilir.

1.4. Öksüz ve Yetim Yardımı Programı

Öksüz ve Yetim Yardım Programına başvuru, öncelikle çocuğun sağ olan anne veya babası tarafından yapılır. Anne ve babanın her ikisinin de ölmüş olduğu durumda başvurunun çocuğun yasal vasisi tarafından (resmi vasilik belgesi veya adrese dayalı nüfus kayıt sisteminde beraber yaşadıklarına dair belge ile birlikte başvurmak kaydıyla), yasal vasisi yoksa hanede yaşayan 18 yaş üstü herhangi bir akrabası tarafından yapılması gerekmektedir.

Yardım başvuruları ikamet edilen il/ilçedeki valilik/ kaymakamlık bünyesinde bulunan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma (SYD) Vakfına yapılması gerekmektedir. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına yapılan yardım talepleri yetkili karar organları olan vakıf mütevelli heyetleri tarafından 3294 sayılı Kanun çerçevesinde değerlendirilerek karara bağlanmaktadır.

Öksüz ve Yetim Yardım Programı kapsamında yardım

başvurusunun değerlendirilebilmesi veya devamının sağlanması için hane bazlı kontrollerde sosyal güvence kaydına rastlanmaması gerekmektedir. Yardımdan faydalanacak çocuğun;

- a) 18 yaşını doldurmamış olması,
- b) Annesi, babası veya her ikisinin de vefat etmiş olması,
- c) Bekâr olması,
- ç) Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından verilen sosyal ve ekonomik destekten (SED) faydalanmaması,
- d) Kuruluşlarda koruma ve bakım altında bulunmaması,
- e) Diğer kurum ve kuruluşlardan, yetim veya öksüz olmaktan dolayı benzeri yardımlardan faydalanmaması,
- f) Asker çocuğu yardım programı kapsamında fayda sahibi olmaması,
- g) Bakıma ihtiyacı olan engellilerin evde bakımını desteklemek amacıyla, AÇSHB tarafından yapılan sosyal yardımlardan (evde bakım yardımı) faydalanmaması,
- h) 2022 sayılı Kanun kapsamında aylık almaması,
- i) 3294 sayılı Yasa kapsamında fakir ve muhtaç durumda olunduğunun müteveli heyeti kararıyla tespit edilmesi gerekmektedir.

Öksüz ve Yetim Yardım Programı kapsamında şartları sağlayan ödeme sahibi kişilere, çocuk başına aylık 150 TL

(2021 yılı) olmak üzere her iki ayda bir düzenli olarak hak sahibinin banka/PTT hesabı üzerinden yapılmaktadır.

1.5. Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Düzenli Nakit Yardım Programı

Hanesinde sosyal güvenceli birey bulunmayan ve son resmi nikâhlı eşini kaybetmiş ihtiyaç sahibi kadınların desteklenmesi amacıyla yürütülmekte olan bir yardım programıdır. Yardım başvuruları ikamet edilen il/ilçedeki valilik/kaymakamlık bünyesinde bulunan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma (SYD) Vakfına yapılması gerekmektedir. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları özel hukuk tüzel kişiliğe sahip kuruluşlardır. Bu vakıfların karar organı ise müteveli heyetleridir. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına yapılan yardım talepleri yetkili karar organları olan vakıf müteveli heyetleri tarafından 3294 sayılı Kanun çerçevesinde değerlendirilerek karara bağlanmaktadır.

Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi üzerinden vakıf müteveli heyeti tarafından yardım başvurusu kabul edilen kişilere hak sahibinin banka/PTT hesabı üzerinden iki ayda bir aylık 325 TL (2021 Yılı) ödeme yapılmaktadır.

Yardım programı kapsamında faydalanıcı olan kişinin vefat etmesi, tekrar evlenmesi, yaşlılık aylığından, evde bakım aylığından (bakıcı) veya muhtaç asker ailelerine yönelik nakdi yardımdan yararlanması halinde eşi vefat eden kadınlara yönelik nakdi yardım programından yararlanamamaktadır.

1.6. Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri (SED)

Yoksulluk içinde olup temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve hayatını sürdürmekte güçlük çeken çocuk ve gençlerin bakımı konusunda ailelerin desteklenmesi amacıyla Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından Sosyal ve Ekonomik Destek hizmeti verilmektedir.

Sosyal ve ekonomik destek hizmeti için, ikametgâhın bulunduğu yerdeki Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne, Sosyal Hizmet Merkezine veya e-devlet üzerinden müracaat edilmesi gerekmektedir.

SED hizmetinden yararlanacaklar

- ✎ Ekonomik yoksunluk nedeniyle, desteklenmedikleri takdirde korunma ihtiyacı durumuna düşecek olanlardan haklarında bakım tedbiri kararı alınmaksızın sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlandırılarak ailesi veya yakınları tarafından bakılabilecek çocuklar (SED Yönetmeliği, 6.md/b).
- ✎ Olağanüstü bir felaket, tabii afet, hastalık veya kaza geçirerek belirli bir süre kendisinin ve geçindirmekle yükümlü bulunduğu aile fertlerinin temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olanlar ile hayati tehlike arz eden ve ameliyat gerektiren durumlarla karşılaşan veya vefat eden kişilerin çocukları (SED Yönetmeliği, 6.md/ç)

1.7. Ücretsiz Kreş ve Gündüz Bakımevi Hizmeti

Ekonomik durumlarına bakılmaksızın şehit ve gazi çocukları; Bakanlığa bağlı kuruluşlarda korunma altında bulunan çocuklar; cezaevlerinde hükümlü ve tutuklu olan anneleri ile birlikte kalan çocuklar, ekonomik gücü yeterli olmayan ailelerin çocukları ile ekonomik güçlük içindeki **anne veya babası vefat etmiş çocuklar**, tek ebeveyni ile yaşayan çocuklar, engelli ebeveyni olan çocuklar, kadın konukevinde bulunan veya kadın konukevinden ayrılan kadınların çocuklarına yapılacak sosyal inceleme raporu doğrultusunda; ücretsiz kreş ve gündüz bakımevi hizmeti sunulabilmektedir

Ücretsiz kreş ve gündüz bakımevi hizmeti için, ikametgâhın bulunduğu yerdeki Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne ve Sosyal Hizmet Merkezine müracaat edilmesi gerekmektedir.

1.8. Şehit Çocuklarının Faydalanabileceği Haklar

Mevzuatta genel bir şehit ve gazi tanımı yapılmamış olup malul olan ve hayatını kaybeden kişiler olayın oluş şekline göre değişik kanunlar kapsamında değerlendirilmekte ve değerlendirilmiş oldukları kanun kapsamına göre de farklı haklar sağlanmaktadır.

1.8.1. Ücretsiz Seyahat Hakkı

Şehit olanların evli olmayan ve 25 yaşını doldurmamış çocukları yurtiçinde demiryolları ve denizyollarının şehir içi ve şehirlerarası hatlarından, belediyelere, belediye-

ler tarafından kurulan şirketlere, birlik, müessese ve işletmelere veya belediyeler tarafından yetki verilen özel şahıs ya da şirketlere ait şehir içi toplu taşıma hizmetlerinden ücretsiz olarak yararlanabilmektedir. Ücretsiz seyahat kartı için müracaatlar Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüklerine yapılmaktadır.

1.8.2. İstihdam Hakkı

Şehit olanların eş veya çocuklarından birisi ile ana, baba veya kardeşlerinden birisi olmak üzere toplam iki kişi; ana, baba ve kardeşi yoksa eş veya çocuklarından toplam iki kişi; eş veya çocuğu yoksa ana veya babası ile kardeşlerinden birisi olmak üzere toplam iki kişi; ana, baba veya kardeşlerin bu hakkı kullanmaması durumunda eş veya çocuklardan toplam iki kişiye kamuda istidam hakkı sağlanmıştır. Müracaatlar Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüklerine yapılmaktadır.

1.8.3. Eğitim ve Öğretim Yardımı

Şehit çocuklarına her ay için; ilköğretimleri sırasında (1.250), ortaöğretimleri sırasında (1.875) ve yükseköğretimleri sırasında (2.500) gösterge rakamının memur aylık katsayısı ile çarpımı sonucu bulunacak tutarda eğitim ve öğretim yardımı yapılmaktadır. Ödemeler Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından gerçekleştirilmektedir.

1.8.4. Çocukların Özel Öğretim Kurumlarında Ücretsiz Okutulması

Şehit çocukları % 3'lük kontenjan dâhilinde özel öğretim kurumlarında ücretsiz olarak okutulmaktadır. Yararlanmak isteyen hak sahiplerinin İl ve İlçe Milli Eğitim Müdürlüklerine ya da ilgili özel öğretim kurumuna başvurmaları gerekmektedir.

1.8.5. Sosyal Tesislerden Yararlanma

2006/16 sayılı Başbakanlık Genelgesi gereğince; şehit çocukları kamu kurum ve kuruluşlarına ait misafirhane ve sosyal tesislerden bu kurum ve kuruluşların kendi personeline uyguladığı ücret tarifesine göre yararlandırılmaktadır. Hak sahiplerinin ilgili kurumlara müracaat etmeleri gerekmektedir.

1.8.6. Müze ve Ören Yerlerinden Ücretsiz Yararlanma

Şehit yetimleri "Müze ve Ören Yerlerine Girişlerde Uygulanacak Usul ve Esaslar Yönergesi" esaslarına göre, Kültür ve Turizm Bakanlığına ait tarihi ve turistik yerlerden ücretsiz olarak istifade edebilmektedir.

1.8.7. Devlet Tiyatrolarından Ücretsiz Yararlanma

Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğünce oyunlar, sezon boyunca şehit çocuklarına ücretsiz olarak izlettirilmektedir.

1.8.8. Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğü Yurt ve Kredi Önceliği

Şehit çocukları devlete ait yurtlar ile öğrenim kredileri ve burslardan öncelikle yararlandırılmaktadır. Ayrıca bu çocuklardan, devlete ait yurtlarda kalmaları halinde yurt ücreti ve depozito alınmamaktadır. Müracaatlar Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğüne yapılmaktadır.

1.8.9. Yükseköğrenim Harç ve Ücret Muafiyeti

Şehit çocukları katkı payı ve öğrenim ücretinden muaf tutulmuştur. Hak sahiplerinin, durumlarını gösterir belge ile öğrencisi oldukları üniversitenin ilgili birimlerine başvurmaları gerekmektedir.

1.8.10. ÖSYM Sınav Ücreti Muafiyeti

14 Ocak 2019 tarihli ÖSYM Yönetim Kurulu toplantısında alınan karar gereği, ÖSYM tarafından uygulanan sınavlara başvuruda bulunan şehit çocuklarından sınav ücreti, başvuru hizmet ücreti ve yerleştirme ücreti alınmamaktadır.

1.8.11. Yükseköğretim Kurumlarında Özel Öğrenci Statüsünde Eğitim Alma Hakkı

12/09/2018 tarihli Yükseköğretim Yürütme Kurulu toplantısında; 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu kapsamında terörle mücadele ederken hayatını kaybeden Emniyet

Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı ve Türk Silahlı Kuvvetler personeli ile 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleştirilen darbe girişiminde şehit olanların ülkemizdeki ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetindeki yükseköğretim kurumlarında kayıtlı çocuklarının ülkemizdeki yükseköğretim kurumlarında özel öğrenci olarak eğitim alabilmeleri kararlaştırılmıştır. Bu konudaki müracaatlar özel öğrenci statüsünde eğitim almak istenilen üniversitelere yapılmaktadır.

1.8.12. Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Resmi Okullarda Yatılılık, Bursluluk, Sosyal Yardımlar ve Okul Pansiyonlarından Yararlanma

Şehit çocukları, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı resmi okullarda yatılılık, bursluluk, sosyal yardımlar ve okul pansiyonlarından ayrılan kontenjan dâhilinde öncelikli olarak yararlandırılmaktadır.

1.8.13. Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri ile Özel Çocuk Kulüplerinden Yararlanma

Şehit çocukları kuruluşların kapasitelerinin % 3'ü oranında özel kreş ve gündüz bakımevleri ile özel çocuk kulüplerinden ücretsiz yararlandırılmaktadır. Başvurular Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne ve Sosyal Hizmet Merkezine yapılmaktadır.

1.8.14. Askeri Okullara Öncelikle Alınma

Şehit TSK personelinin (yedek subay, erbaş ve er dâhil) çocuklarına, askeri okullara girişte, giriş koşullarını sağlamaları halinde ek puan veya kontenjan verilerek öncelik sağlanmaktadır. k puan veya kontenjan verilerek öncelik sağlanmaktadır.

1.8.15. İkametine Yakın Yerde Askerlik Hizmeti Yapma

Şehit TSK personelinin (yedek subay, erbaş ve er dâhil) askerlik hizmeti yapacak çocuklarının dağıtımları mümkün olduğunca ikamet ettikleri yere yakın birlik, kurum ve karargâhlara yapılmaktadır.

2. EBEVEYN KAYBI YAŞAMIŞ ÇOCUKLAR İÇİN NELER YAPABİLİRİZ?

Kadim medeniyetimizden gelen mirasla toplumumuz ebeveyn kaybı yaşamış çocukları koruyup kollamak konusunda hassastır. Çocuklar ve ailelerine yardım etme ve onların karşılaştıkları zorlukları aşma konusunda devletimiz birçok yönden destek olmaktadır. Duyarlılık ve sorumluluk sahibi bireyler olarak bizler de sahip olduğumuz imkânlar, eğitim, ilgi ve uzmanlık alanımız çerçevesinde ebeveyn kaybı yaşamış çocuklara destek olabiliriz.

2.1. Çocuklar için yapabileceklerimiz:

- ➡ Çevremizdeki ebeveyn kaybı yaşamış çocuklara ihtiyaç duydukları her konuda destek olabilirsiniz.
- ➡ Çocuklara ve ailelerine karşılaştıkları güçlükler ve

ihtiyaç duydukları yardımlara ulaşmaları noktasında sorumluluk alabiliriz.

- ✚ Anne ve/veya babası vefat eden ve eğitim çağındaki çocukların, bu süreci daha kolay atlatabilmeleri için onlara gerekli yakınlığı gösterebilir, çocuklara ve geride kalan ebeveynlerine destek olabiliriz.
- ✚ Bütün çocuklara karşı güler yüzlü olabiliriz.
- ✚ Her çocuk, kendisini seven ve koruyan bir aile yanında yaşamayı hak etmektedir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı kuruluşlarda ebeveyn kaybı yaşamış çocuklar bulunmaktadır. Ebeveynlerinden yoksun bir şekilde yaşayan bu çocuklara koruyucu aile olabiliriz. Bu konuda, bulunduğumuz ildeki Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüklerine başvuru yapabiliriz.
- ✚ Devlet koruması altında olanlar dâhil olmak üzere ebeveyn kaybı yaşamış çocuk ve ailelerine gönüllü/ kardeş aile olabiliriz.
- ✚ Uzmanlık ve ilgi alanımız çerçevesinde, ebeveyn kaybı yaşamış çocuklara ve ailelerine psikososyal ve hukuki destek sunabiliriz.
- ✚ Ulusal ve uluslararası düzeyde ebeveyn kaybı yaşamış çocuklara yönelik çalışmaları yürüten kurum ve kuruluşlar ile sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına katkı sunabiliriz.

BİLGİ VE DESTEK KAYNAKLARI

KURUMUN ADI	SAĞLANAN HİZMETLER	BAŞVURU VE İLETİŞİM
Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri	Psikososyal ve ekonomik destek	Aile, Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri ile Sosyal Hizmet Merkezleri https://ailevecalisma.gov.tr/iletisim/bakanlik-iletisim-bilgileri/tasra-teskilati/ https://www.turkiye.gov.tr/aspb-sosyal-ekonomik-destek-on-basvuru Alo 183 Sosyal Destek Hattı aracılığı ile rehberlik ve danışmanlık hizmeti sunulmaktadır.
Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları	Şartlı eğitim/sağlık yardımları, kömür yardımı, gıda yardımı, engelli aylığı, eşi vefat eden kadınlara yapılan yardımlar, barınma yardımı, doğum yardımı vb. yardımlar	İl ve ilçelerde bulunan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları https://ailevecalisma.gov.tr/sygm/iletisim/ Alo 144 Sosyal Yardım Hattı aracılığı ile bilgi alınabilmekte ve başvuru sorgulanabilmektedir.

FAYDALI LİNKLER

- Ölüm işlemleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için
<https://www.nvi.gov.tr/olum-islemleri>
- Ölen sigortalının hak sahiplerine ilişkin ayrıntılı bilgi için
http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/emekli/olen_sigortalinin_haksahipleri/olum_ayligi
- Sosyal hizmet konusunda ayrıntılı bilgi için
<http://www.alo183.gov.tr/>
- Sosyal yardımlar konusunda ayrıntılı bilgi için
<http://www.alo144.gov.tr/>
- Bakım Sürecinde Yer Alan Profesyoneller İçin Vesayet İşlemleri ve Vasilik Süreci Hakkında Açıklayıcı Rehber:
<https://www.aile.gov.tr/media/55976/vesayet-islemler-ve-vasilik-sureci-hakkinda-aciklayici-rehber.pdf>

KAYNAKÇA

- Akyüz, V. (2010). İslam'da Yetim Hakları ve Sorumluluklarımız.
- Aral, N., & Baran, G. (1981). *Çocuk Gelişimi*. İstanbul: YA-PA Yayın A.Ş.
- Arslan, B. Ş., & Buldukoğlu, K. (2019). Yasın Aile Üzerine Etkilerini Azaltmak İçin Uygulanan Yas Destek Programları. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 11(3), 402-407.
- Atila Demir, S., & Genç Çelebi, Ş. (2017). Tek Ebeveynli Ailelerin Sorunları: Nitel Bir Araştırma. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*(13), 111-128.
- Attepe, S. (2010). Anne Baba Kaybının Çocuklar Üzerindeki Etkileri. *Aile ve Toplum*, 11(6), 23-28.
- Bay, A. (2014). Osmanlı Toplumunda Evlatlıklar ve Hukuki Durumları.
- Bildik, T. (2013). Ölüm, Kayıp, Yas ve Patolojik Yas. *Ege Tıp Dergisi*, 4(52), 223-229.
- Canan, İ. (1980). İslam'da Çocuk Hakları. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 7-22.
- Çocukların Yas, Kayıp ve İyileşmelerine Yönelik Rehber (2021). 22.03.2021 tarihinde <https://www.everystep.org/filesimages/Grief%20and%20Loss/ATP%20Childrens%20Guide%20to%20Grief.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Dirican, R. (2018). Tarihi Süreçte Çocukluk ve Çocuk Hakları. *Çocuk ve Gelişim Dergisi (ÇG-D)*, 2, 51-62.
- Dyregrov, A. (2000). "Çocuk, Kayıplar ve Yas, Yetişkinler İçin El Kitabı". *Türk Psikologlar Derneği Yayınları*, Ankara.
- Elibol, F. (2020). Bebeklerde Bilişsel Gelişim. F. Turan, & A. Yükselen içinde, *Çocuk Gelişimi 1 Bebeklik Dneminde Gelişim* (s. 146-164). Ankara: Hedef CS Basın Yayın.
- Erdiller-Yatmaz, Z. B., Erdemir, E., & Erbil, F. (2018). Çocuk ve Çocuk-

- luk: Okulöncesi Öğretmen Adayları Anlatıyor. Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi - ENAD, 6(3), 284-312.
- Kıvılcım, M. & Doğan, D. G. (2014). Çocuk ve Ölüm. *Turgut Özal Tıp Dergisi*, 21(1), 80-85.
- Köseoğlu, S., & Yıldız , Y. (2018). Tek Ebeveynli Çocukların Yaşam Deneyimleri. *HAYEF: Journal of Education*, 15(2), 80-98.
- Köylü, M. (2004). Ölüm Olayının Çocuklar Üzerine Etkisi ve “Ölüm Eğitimi”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(17), 95-120.
- Özbay, Y., & Aydoğan, D. (2019). Varlığında Çocuk, Yokluğunda Yetişkin Olmak: Baba Kaybı, Kardeş İlişkileri ve Aile Yılmazlığı. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2), 126-143.
- Türkiye Psikiyatri Derneği (2021). 26.03.2021 tarihinde <https://www.psikiyatri.org.tr/halka-yonelik/19/yas-sureci> adresinden erişilmiştir.
- TÜİK (2021), İstatistiklerle Aile. 07.05.2021 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2020-37251&dil=1> adresinden erişim sağlanmıştır.
- Türk Dil Kurumu. (2021, 09 09). <https://sozluk.gov.tr/>: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı